

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΕΡΑΝΔΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 37 ★ ΜΑΡΤΙΟΣ 1981 ★ ΑΔΑΡ Β' 5741

ערם בצרת חותה נבהת דלתים ובריה

καὶ πόλεις ὀχυρωμέναι μὲν τείχη ὑφελά, μὲν πύλος καὶ μοχλούσι (Δευτ. 3:5)

Η ΒΙΒΛΟΣ, ΒΙΒΛΙΟ ΖΩΗΣ

ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ, όπως κάθε χρόνο, έορτάστηκε ή 'Ημέρα τῆς Βίβλου'. 'Ο έορτασμός αύτός (πού φέτος εἶχε γιά Θέμα του τήν «Τρίτη Ήλικία») μᾶς ἔδωσε τήν εύκαιρία νά δοῦμε, γιά μιά ἀκόμη φορά, τή σοφία πού περιέχει τό ιερό αύτό βιβλίο.

Η ΒΙΒΛΟΣ δέν εἶναι ὅμως ἔνα βιβλίο πού περικλείει μόνο τά «ιερά γράμματα» μερικῶν θρησκειῶν. Εἶναι ἔνα κοινωνικό, πολιτιστικό, ἀκόμα καί οἰκονομικό ἐγκόλπιο, πού περιέχει ἀλήθειες κι ἀρχές ἀναλλοίωτες στό διάβα τῶν αἰώνων πού πέρασαν. Εἶναι ἔνα βιβλίο ζωῆς, γιατί στίς σελίδες του περιλαμβάνεται ὅ,τι ἔχει σχέση μέ τό τελειότερο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ: τόν Ἀνθρωπο.

ΠΙΣΩ ἀπό τίς ιστορίες καί κάτω ἀπό τίς διηγήσεις γιά τό Λαό τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχουν διδάγματα καί πρότυπα πού ἀφοροῦν τόν ἀνθρωπο τῆς κάθε ἐποχῆς, τῆς κάθε θρησκείας, τῆς κάθε χώρας. Γι' αὐτούς τούς λόγους ἡ Βίβλος εἶναι βιβλίο ἔξω καί πάνω ἀπό τό χρόνο.

ΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ἀναφέρουν ὅτι ἡ Βίβλος εἶναι τό περισσότερο διαδομένο - διαβασμένο βιβλίο σ' ὅλοκληρη τήν ὑφήλιο. Οι ἀριθμοί τῆς κυκλοφορίας του εἶναι ἰλιγγιώδεις. Αύτό ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἀνθρωποι δέν παύουν νά βρίσκουν στή Βίβλο παρηγοριά, στήριγμα, καθοδήγησι, ἐνδιαφέρον. Ἀποδεικνύει, ὅμως, καί κάτι ἄλλο: οἱ ἀνθρωποι βρίσκουν στή Βίβλο ὁμορφιά. **Τήν ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ.**

ΚΑΘΕ φορά πού μελετᾶμε τή Βίβλο τήν ξαναβρίσκουμε τό ἵδιο νέα κι ἐνδιαφέρουσα, όπως τήν πρώτη φορά πού τή διαβάσαμε. Τήν ξαναβρίσκουμε τό ἵδιο δυνατή, τό ἵδιο ἀνθρώπινη, τό ἵδιο δική μας. Κι αὐτή τή δύναμι τήν περικλείουν μόνο τά θεόπνευστα ἔργα...

MONO ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΒΡΑΙΟ!

Στήν έφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» τό Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο άπεστειλε τήν παρακάτω έπιστολή:

«Στό φύλλο σας τής 23 – 2 – 81 και στήν σελίδα 16 ό συνεργάτης σας Κος Καρατζαφέρης καταφέρεται έναντιον τών Έβραιων, πράγμα που μάς προξενεῖ πικρία καί άγανάκτηση ταυτόχρονα.

Γράφει: «Έχει έβραικό θρήσκευμα κλπ. καὶ πῆρε τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ «Ἀκρως Ἀπόρρητος». Καὶ παρακάτω: «Μόλις ἀνέλαβε ὁ Κος Μωϋσῆς τὴν διοίκηση τῆς ΔΕΗ ἡ Κυβέρνηση τῆς Λιβύης ἀκύρωσε τὴν συμφωνία γιατὶ ἀρνιόταν νά ἔχει δοσοληψίες μὲν ἐναντίον Έβραιον καὶ συνεχίζει μὲ τὴν «διαμαρτυρία τοῦ ἑκπροσώπου τοῦ Ἀραβικοῦ Συνδέσμου» κλπ.

Καὶ ἐρωτοῦμε: 1) Ἐμεῖς οἱ Ἑλληνες Έβραιοι πού, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους καὶ τὸ Σύνταγμα, ἔχουμε τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις μὲ ὅλους τούς ἀλλους Ἑλληνες δέν πρέπει νά κατέχουμε θέσεις στὸν κρατικό μηχανισμό, ἔφοσον ἡ Πολιτεία μᾶς κρίνει ικανούς, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι είμαστε Έβραιοι;

Δέν είμαστε φιλόνομοι πολίτες, δέν φορολογούμαστε κανονικά, δέν ζοῦμε σὲ πλήρη ἀγάπη καὶ ὁμόνοια μὲ ὅλους τούς ἀλλους Ἑλληνες πολίτες; Δέν στρατεύονται τὰ Ἑλληνικά έβραικά νειάτα στὶς Ἐνοπλες Δυνάμεις, δέν πολέμησαν καὶ δέν ἀφέσαν τὰ κορμά τους στὸν πόλεμο στήν Ἀλβανία καὶ μετά τὸ 1947 – 50. Γιατὶ πάντα νά γίνεται ἡ διάκριση;

2) Έάν δ' ὅπιστον δήποτε λόγο ἀξιώσει κανεῖς ἀπό τήν Ἑλληνική κυβέρνηση νά πάρει μέτρα ἐναντίον τῶν Έβραιων πρέπει νά ύποκύψει σὲ τέ-

ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ

Ναύπακτος (Lepanto), πόλις στήν Κεντροδυτική Ἑλλάδα. Ο Βενιαμίν ἀπό τήν Τουσέλα, ὁ ὀδοιπόρος τοῦ 12ου αἰώνα, ἀναφέρει ὅτι συνάντησε 100 Έβραιούς στήν πόλη. Ἀπό το 1407 μέχρι τὸ 1499 ἡ πόλις ἦταν ὑπό τήν κυριαρχία τῶν Βενετῶν. Στή Ναύπακτο υπήρχε Κοινότης Ρωμανιοτῶν· ὅταν δέ στά 1492 ἀφίχθησαν νεοὶ πρόσφυγες, ἰδρύθηκαν δύο νέες Συναγωγές, ἡ μία ἀκολουθῶσα τὸ ισπανικό τυπικό καὶ ἡ ἄλλη τὸ σικελιανό (ἡ σισιλιανικό) τυπικό. Έβραιοί ἐμποροὶ τροφοδοτοῦσαν τή Βουδαπέστη καὶ τήν Τούρκια μὲ λοιλαβίμ καὶ ἐτραγκίμ ποιοι καλλιεργοῦντο στήν περιοχή τής Ναυπάκτου. «Ἐνα εἰδικό «Πουρίμ τοῦ Λεπάντο» γιορτάζετο στὶς 11 τοῦ μηνα Τεβέτ, εἰς ἀνάμνηση τῆς θαυματουργικῆς διασώσεως τῆς Κοινότητος μετά τήν τουρκική κατάκτηση τῆς πόλεως. (1571). Κατά τὸν 16ο αἰώνα ὁ ραββίνος Ἰωσήφ Πίρμον (Joseph Pirmon) προσεπάθησε νά συνενώσει τίς τρεῖς ἀνεξάρτητες Συναγωγές (Κοινότητες), ἀλλά ἀντιμετωπίσε τήν ἀντίδραση τῆς ρωμανιοτήκης μειονότητας, τήν ὥποια ύποστηρίζε ὁ ραββίνος Σαμουέλ Μεδίνα*. (Samuel Medina). Μέ τήν ἀπάρχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως κατά τῶν Τούρκων τὸν 18ο αἰώνα, ἡ ἔβραική κοινότης καταστράφηκε (Ἐγκυκλοπαίδεια Judaica, 12:896)

*Ο ισπανικής καταγωγῆς ραββίνος Σαμουέλ μετέν Μωσέ Ντέ - Μεδίνα, γνωστός στό εὐρύτερο κοινό μέ τὸ ἀκρόνυμο Μασαρα στάμ, (Maharashdami, 1506 – 1589, ὑπῆρξε ἐπιφανίς ραββίνος τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπο τοὺς περιφημότερυς νομομαθεῖς τῆς Ιουδαικῆς νομολογίας, οἱ ἀπόφασεις τοῦ ὥποιου ἦσαν σεβαστές σὲ δλη τήν εύρωπαική Τουρκία καὶ τίς χώρες τῶν Βαλκανίων.

τοιες ἀξιώσεις, ἔστω καὶ ἀν διακυβεύονται οἰκονομικά συμφέροντα;

3) Δέν εἶναι δυνατόν πά μετά ἀπό αἰώνες πογκρόμ καὶ διώξεων ὃ κάθε δημόσιος ὄνδρας, πολιτικός ἡ δημοσιογράφος, νά βρισκουν ἄλλα ἐπιχειρήματα γιά νά πείσουν τὸν κόσμο γιά τό σωστό τῶν ἀπόμεων τους, παρά ἔξακολουθοῦν ἀκόμα νά μεταχειρίζονται τό έβραικό θρήσκευμα τῶν τυχόν ὀντιπάλων τους;

4) Μήπως ἄλλαξε ἡ πολιτική τῆς

Ἀμερικῆς ἐναντί τῆς Ἑλλάδος με την ἀλλαγή τοῦ υπουργοῦ τῆς τῶν Ἐξωτερικῶν ἡ μήπως θά ἀλλάξει ἡ κυβερνητική πολιτική τῆς ΔΕΗ μέ ἄλλο Διοικήτη;

5) Πιστεύουμε ὅτι ἡ συνεχής θρησκευτική διάκριση μεταξύ Ἑλλήνων πολιτῶν μπορεῖ νά φέρει καταστροφικά ἀποτελέσματα εἰς βάρος μερίδας Ἑλλήνων πολιτῶν, πράγμα πού θέλουμε νά πιστεύουμε ὅτι δέν εἶναι ὁ σκοπός τοῦ συνεργάτου σας».

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

1. Στράβων, παρά Flavii Iosephi, *Opera omnia ab Immanuele Bekkerio recognita, vol. II.* Lipsiae MDCCLV, Βιβλίον XIV, 7,2 (28 – 31) σελ. 220.

2. Belle D. Mazur, *Studies on Jewry in Greece*, Athens 1935, σ. 8 – 9.

3. Philonis Alexandrini, *Opera quae supersunt, ed. Cohn - P. Wendland, tom. VI. (editio minor)*, Bergolini 1915, σ. 172. Βλ. και τὴν νεωτέραν ἔκδοσιν: Philonis Alexandrini, *Legatio ad Gaium*, ed. L. Mary Smallwood, Leiden 1961, σ. 125 στ. 21 – 24. Πρβλ. Jean Juster, *Les juifs dans l'empire romain. Leur condition juridique, économique et sociale*, tom. I, Paris 1914, σ. 161.

Αἱ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου, τὸ 70 μ.Χ., καταστροφῆς τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος εἰδήσεις ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνεκεντρωθησαν ὑπὸ B. Mazur, ἐνθ ὄντι, σ. 7 – 14 (κεφ. *The early diaspora in Greece*).

4. Περὶ ἡς βλ. τὸ ἡμέτερον δρόθρον «Ἀχελώου ἐπισκοπή» Θρησκευτική καὶ θεϊκή Εγκυλοπαίδεια, 3 (1963), σ. 534 – 535.

5. Τὸ κείμενον τῆς ἀρχαιοτάτης τοῦ ἐν ὑπερίω μεταφράσεων ἐκ τῆς ἑβραικῆς ἔχει οὕτη: «Inde iék Potrūnī per mare dimidio die in Lepantum veni, ubi Iudei centum circiter luxta mare habitant, quos anteerunt Gazarias, et Salum et Abrahā». Βλ. *Itinerarium Beniamini Tudelensis, in quo res memorabiles quas ante quadringentos annos totum fere terrarum orbem noctatis itineribus dimensus vel ipse vidit vel a fide dignis suae aetatis hominibus accepit, breviter atque dilucide describuntur. Ex Hebraico Latinum factum Bened. Aria Montano interprete. Antverpiæ, ex officina Christofori Plantini 1575*, σ. 25.

Τὸ δοδοπορικὸν τοῦτο μετεφράσθη εἰς διαφόρους γλώσσας. Ἐκ τοῦ μεταφράσεων τούτων σημειῶτάς κυριωτέρας:

Voyages de Rabbi Benjamin fils de Jona de Tudele en Europe, en Asie et en Afrique depuis l'Espagne jusqu'à la Chine, traduits etc. J. P.

Ο Στράβων, γράφων περὶ τὸ 85 π.Χ., σημειοῖ περὶ τῆς φυλῆς τῶν Ἑβραίων: «Ἄυτη δὲ εἰς πᾶσαν πόλιν ἥδη παρεληλύθει καὶ τόπον οὐκ ἔστι ραδίως εὑρεῖν τῆς οἰκουμένης, διὸ οὐ παραδέδεκται τοῦτο τὸ φῦλον μηδὲ ἐπικρατεῖται ὅπερ αὐτοῦ¹». Η πληροφορία περὶ τῆς πανταχοῦ σχεδὸν τῆς τότε οἰκουμένης παρουσίας τῶν Ἑβραίων δὲν εἶναι ὑπερβολική. Η αἰγματωσία Βαβυλῶνος (586 – 530 π.Χ.), ὁ πόλεμος τῶν Μακκαβαίων (170 – 161 π.Χ.), πολιτικαὶ ἀναταρχαὶ καὶ ἄλλαι αἰτίαι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀκουσίαν, λόγῳ ἔξανθρακοποιησμῶν, ἡ ἐκουσίαν ἔξιδον σημαντικοῦ μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἔξαιρετικῶς πυκνοκατωχημένης Ιουδαίας. Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἴσοστιμιας, τῶν ὅποιων ἀπελάμβανον οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὰ Ἑλληνιστικὰ κράτη, ἀπετέλεσαν τὸ θεμέλιον τῶν περὶ τὰς συναγαγάδες συσταθεισῶν κοινοτήτων τῆς διασπορᾶς.

Ἐντὸς τῶν ὥριων τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος μνημονεύονται κατὰ τὸ ἔτος 139 π.Χ. Ἑβραῖκαι κοινότητες ἐν Σπάρτῃ, Σικυῶνι, Σάμῳ, Κινδῷ, Κῷ, Γόρτυνι τῆς Κρήτης, Ρόδῳ καὶ Δήλῳ². Ἐκατὸν ὄγδοοικοντα σχεδὸν ἔτη βραδύτερον, τὸ 40 μ.Χ., Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀναφέρει διτὶ κατὰ τοὺς χρόνους του ὑπῆρχον Ἑβραῖκαι παροικίαι εἰς Αθηταίαν, Βοιωτίαν, Μακεδονίαν, Λιτωλίαν, τὴν Αττικήν, Ἀργος, Κόρινθον, τὰ πλεῖστα καὶ ἀρισταὶ Πελοποννήσου καὶ οὐ μόνον αἱ ἡπειροὶ μεσταὶ τῶν Ιουδαϊκῶν ἀποικιῶν εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ νήσων αἱ δοκιμώταται, Εὔβοια, Κύπρος, Κρήτη³.

Ἡ ὑπὸ Φίλωνος μνημονεύομένη ἐν Αἰτωλίᾳ Ἑβραϊκὴ παροικία εὐλόγως δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν Ναύπακτον, τὴν ἀξιολογωτέραν πόλιν τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον, ἡτὶς οὐδέποτε ἔπαινε, λόγῳ τῆς εἰδικῆς αὐτῆς θέσεως, παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ ἐστέρου Κορινθιακοῦ Κόλπου, νὰ ἀποτελῇ σημαντικὸν ἐμπορικὸν κέντρον, ἀλλὰ καὶ στρατηγικὴν βάσιν ἐλέγχου τῆς ζωτικωτάτης ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης διὰ τῶν κατὰ τὴν Τουρκοχρατίκην ἀποκληθέντων Μικρῶν Δαρδανελλίων, ἡτοι τῶν στενῶν Ρίου τοῦ Μολυκρικοῦ καὶ Ρίου τοῦ Ἀχαϊκοῦ, ἔξικονυμένης δέ, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Διολκοῦ τῆς Κορίνθου, μέχρι τῶν λιμένων τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ εὔρυτέρου Ἀρχιπελάγους.

Μόλις κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα ἔχομεν τὰς πρώτας ἀσφαλεῖς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Ναύπακτῷ Ἑβραίων. Αὗται ὀφείλονται εἰς τὸν γνωστότατον ἐκ Τουδέλης τῆς Ἰσπανίας Ἑβραίον Βενιαμίν, ὅστις περιηγήθη τὸν τότε γνωστὸν κόσμον ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐν διασπορᾷ ὄμοιθνεῖς του. Η περιήγησις τοῦ Ἑβραίου τούτου ἀποδοτέα περισσότερον εἰς ἐμπορικὰ καὶ ὀλιγώτερον εἰς ἔθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ κίνητρα. Προερχόμενος ἐξ Υδρούντος (Otranto) φθάνει εἰς Κέρκυραν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Λευκάδα, Ἀχελῶν (τὴν πόλιν)⁴, Πάτρας καὶ περὶ τὸ 1165 εἰς Ναύπακτον, ἐνθα εὗρε περὶ τοὺς ἐκατὸν Ἑβραίους κατοικοῦντας ἐγγὺς τῆς θαλάσσης, ὃν προΐσταντο οἱ Gazarias, Salum καὶ Abrahā⁵.

Baratier, A Amsterdam, tome Ier, 1734, σ. 38.

Voyages faits principalement en Asie, dans les XII, XIII, XIV, et XV siècles, par Benjamin de Tudela, Jean du Plan - Carpin, N. Ascelin, Guillaume de Burbuquis, Marc Paul Venitien, Hailton, Jean de Mandeville, et Ambroise Contarini: Accompagnés de l' histoire des Saracins et des Tartares, et pre ce de d' une introduction concernant les voyages et les nouvelles de couvertes des principaux voyageurs, par Pierre Bergeron, tome Ier, A La Haye, chez Jean Neaulme M DCC XXXXV. Ιδιαιτέρα σελιδοριθμησις δι' έκστον περιηγητήν. Τοῦ μέρους τοῦ ψφωντος εἰς τὸν Benjamin σ. 9.

Beniamini Tudemiani itinerarium, ē Th. L. F. Tafel, De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica, Berolini 1839, σ. 471.

The itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela, translated and edited by A. Asher, tom. I, New York 1840, σ. 46.

Λαζάρου Βελέλη, Ο Βενιαμίν έκ Τουδέλας ἀνά τὴν Βυζαντικήν Αὐτοκρατορίαν τῷ 1147, ἐφ. Νέα Ἡμέρα, ἔτος ΚΕ' (ΜΔ) ἡριθ. 1304 (2292), Τεργέστη 2719 Δεκεμβρίου 1899.

Die Reisebeschreibungen des R. Benjamin von Tudela... versehen von Dr. L. Grunhut und Markus N. Adler, Jerusalem und Frankfurt 1903, σ. 13.

The itinerary of Benjamin of Tudela, Critical text, translation and commentary by Markus Nathan Adler, London 1907, σ. 10.

J. Starr, The Jews in the Byzantine Empire 641 - 1204, Athen (verlag der Byzantinisch - Neugriechischen Jahrbücher Nr. 30) 1939, σ. 229.

Τὰ ὄνόματα τῶν προεστώτων τῆς Κοινότητος παραδίδονται διά τῶν μεταφράσεων εἰς τοὺς ἔξι τύπους: 1. *Gazaria, Gaři, Gisti, Gisri, Guri*, 2. *Salum, Schalom, Shalom, Schallum, Shallum* καὶ 3. *Abraha, Abraham*.

6. Ἡ Ἐβραική κοινότης κατά τὸν Μέσον Αἰώνα νοεῖται ὡς δστικός πληθυσμός ζῶν ἐγκάθειρκτος ἐντὸς περιτειχισμένης συνοικίας (*Ἐβραικής*), φέρων διακριτικὸν ἐνδυμα, ἀποτελῶν τὸ ὀντικείμενον διπλεκτῶν ἔξευτελισμῶν, δακτὸν χειρωνατικά ἐπαγγέλματα καὶ διατελῶν ἐν ἔξαθλῳ κατά τὸ πλείστον, ἐν ἀντιθέσει πρός μικρὰ μερίδα αὐτοῦ, ἣντις δακεῖ τὴν τοκογλυφίαν καὶ τὴν τραπεζικήν. Ἡ ἕικαν, δημιούρηται εἶναι ἀκρίβης προκειμένου μόνον περὶ τῆς Δύσεως καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν τῶν τελουσῶν ὑπὸ τοὺς Δυτικούς. Ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἐβραικῆς, πάντως, δὲν συνεβάδιζεν ὅπωσδήποτε μέ τὸν ἔξαναγκασμὸν.

Ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν μεταφράσεων τοῦ Βενιαμίν παρατηρητέα τὰ ἔξι: Ἐπὶ τῆς κειμένου τῶν μεταφράσεων τοῦ Βενιαμίν παρατηρητέα τὰ ἔξι:

Ἐὰν θεωρήσωμεν ὡς ἐσφαλμένην τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐκδόσεως Asher (1840), ἐν ᾧ ὁ προσδιορισμὸς «ἐπὶ τῆς ἀκτῆς» ἀναφέρεται εἰς τὴν πόλιν τῆς Ναυπάκτου, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἐβραϊκὸς συνοικισμὸς τῆς ἐποχῆς ἔκειτο παρὰ τὸν λιμένα καὶ, μᾶλλον, ἐντὸς τῶν τειχῶν, προκειμένου, μᾶλιστα, περὶ πόλεως τὰ τείχη τῆς ὅποιας περιλαμβάνουν τόσον εὐρεῖαν περιοχὴν⁶. Ἀργότερον καὶ εἰς χρόνον ἀδηλόν ὁ συνοικισμὸς οὗτος μετετέθη, ἔχωντον διατί, εἰς θέσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν παρὰ τὸ Φαλτσοπόρτι, τὴν ΒΑ δηλ., πώληγη τοῦ φρουρίου, τὴν ἀναγομένην εἰς τὸν δεύτερον ἐκ τῶν κάτω περίβολον αὐτοῦ, ὅπου ἡ μέχρι πρὸ τοῦ ἔρειπωμένη ἀπὸ τῶν γείνων τῆς Τουρκοκρατίας συνοικία, ἡτις ἐχαρακτηρίζετο ὡς 'Ο βριακή, 'Ο βριαλακκας (δ), ἐξ ἄλλου, καλεῖται ἡ ἔξω τῶν τειχῶν καὶ ἀνατολικώτερον τῆς ἐν λόγω πύλης κειμένη σχετικῶς ἐπίπεδος περιοχή, ἐνθα ἐπεσημάνθησαν εὐάριθμοι Ἐβραῖκαι ταφαί, ἐξ ὧν προέρχονται καὶ οἱ κατωτέρω δημοσιεύσ- μεναι ἐπιγραφαί.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ναυπάκτῳ Ἐβραίων κατὰ τὸν χρόνον καθοῦ ὃν ἐπεσκέψθη τὴν πόλιν ὁ Βενιαμίν, ἔχει ἥδη τεθῆ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν μελετητῶν ἐπὶ γενικῆς βάσεως. Ἡ κρατοῦσα σήμερον ἄποψις δέχεται ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οἱ παρεχόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐκ Τουρέλης περιγγητοῦ διὰ τὰς ἐντὸς τῶν ὄριων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας κουνότητας ἀφοροῦν, μᾶλλον, εἰς οἰκογενείας καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ πολλαπλασιασθοῦν ἐπὶ πέντε⁷.

'Ως πρὸς τὸ ὄνομα Kifto, ὡρ' ὃ εἰς δύο ἐκδόσεις τοῦ 'Οδοιπορικοῦ⁸ νοεῖται ἡ Ναύπακτος, ἐξηγένθη ἡ περίοργος γνώμη ὅτι τοῦτο ἀποδίδει ἵσως τὸτε περιοράν τοῦ ὄνόματος ὑπὸ τῶν αὐτόθι 'Ἐβραίων⁹. Ἡ σκέψις δὲν φαίνεται λογική. Πῶς εἰναὶ δυνατόν οἱ 'Ἐβραῖοι, πιθανώτερα καὶ ἐλληνίζοντες, νὰ προέρχονται διάφοροι, καὶ τόσον μᾶλιστα διάφοροι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς συμπολίτες των, τρόπου τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐν ἡ κατώκους μονίμως; Οἱ 'Ἐβραῖοι τῆς Ναυπάκτου ἐκάλιουν ἐναντιρρήτως τὴν πόλιν ἐν ἡ κατώκουν μὲ τὸ αὐτὸν ὄνομα μὲ τὰ ὄντον καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοί της, ἵσως παρεφθύρμενον πως καθοῦ ὑπαγγέλευσιν τῆς ιδίας χώρων γλώσσης, ἐάν τὴν διετήρουν εἰσέτι, ἂλλ' οὐχὶ μέχρι τοιούτου βαθμοῦ. Ἡ μείνει τοῦ τύπου *Kifto δύναται νὰ ἐξηγηθεί ἐκ τῆς ιδιομορφίας τῆς 'Ἐβραικῆς γραφῆς, ἡτις, ὡς γνωστόν, δὲν χρησιμοποιεῖ φωνήσεων¹⁰. Ἡδη ὁ 'Αραψ γεωγράφος τοῦ ια' αλῶνος (1099) Edrisi ὄνομάζει τὴν Ναύπακτον Nabakta καὶ Nabacto¹¹. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βενιαμίν θὰ εἰχει ἵσως παραφθαρῆ περισσότερον παρὰ τῷ λαῷ τὸ ὄνομα, διπερι κατέληξεν εἰς Νάπακτος¹² Νέπακτος¹³ Ἐπακτος¹⁴ Ζενάκτος¹⁵ Ζενάκτης¹⁶ Ζενάκτης¹⁷ Ζενάκτης¹⁸ Ζενάκτης¹⁹ Ζενάκτης²⁰ Ζενάκτης²¹ Ζενάκτης²² Ζενάκτης²³ Ζενάκτης²⁴ Ζενάκτης²⁵ Ζενάκτης²⁶ Ζενάκτης²⁷ Ζενάκτης²⁸ Ζενάκτης²⁹ Ζενάκτης³⁰ Ζενάκτης³¹ Ζενάκτης³² Ζενάκτης³³ Ζενάκτης³⁴ Ζενάκτης³⁵ Ζενάκτης³⁶ Ζενάκτης³⁷ Ζενάκτης³⁸ Ζενάκτης³⁹ Ζενάκτης⁴⁰ Ζενάκτης⁴¹ Ζενάκτης⁴² Ζενάκτης⁴³ Ζενάκτης⁴⁴ Ζενάκτης⁴⁵ Ζενάκτης⁴⁶ Ζενάκτης⁴⁷ Ζενάκτης⁴⁸ Ζενάκτης⁴⁹ Ζενάκτης⁵⁰ Ζενάκτης⁵¹ Ζενάκτης⁵² Ζενάκτης⁵³ Ζενάκτης⁵⁴ Ζενάκτης⁵⁵ Ζενάκτης⁵⁶ Ζενάκτης⁵⁷ Ζενάκτης⁵⁸ Ζενάκτης⁵⁹ Ζενάκτης⁶⁰ Ζενάκτης⁶¹ Ζενάκτης⁶² Ζενάκτης⁶³ Ζενάκτης⁶⁴ Ζενάκτης⁶⁵ Ζενάκτης⁶⁶ Ζενάκτης⁶⁷ Ζενάκτης⁶⁸ Ζενάκτης⁶⁹ Ζενάκτης⁷⁰ Ζενάκτης⁷¹ Ζενάκτης⁷² Ζενάκτης⁷³ Ζενάκτης⁷⁴ Ζενάκτης⁷⁵ Ζενάκτης⁷⁶ Ζενάκτης⁷⁷ Ζενάκτης⁷⁸ Ζενάκτης⁷⁹ Ζενάκτης⁸⁰ Ζενάκτης⁸¹ Ζενάκτης⁸² Ζενάκτης⁸³ Ζενάκτης⁸⁴ Ζενάκτης⁸⁵ Ζενάκτης⁸⁶ Ζενάκτης⁸⁷ Ζενάκτης⁸⁸ Ζενάκτης⁸⁹ Ζενάκτης⁹⁰ Ζενάκτης⁹¹ Ζενάκτης⁹² Ζενάκτης⁹³ Ζενάκτης⁹⁴ Ζενάκτης⁹⁵ Ζενάκτης⁹⁶ Ζενάκτης⁹⁷ Ζενάκτης⁹⁸ Ζενάκτης⁹⁹ Ζενάκτης¹⁰⁰ Ζενάκτης¹⁰¹ Ζενάκτης¹⁰² Ζενάκτης¹⁰³ Ζενάκτης¹⁰⁴ Ζενάκτης¹⁰⁵ Ζενάκτης¹⁰⁶ Ζενάκτης¹⁰⁷ Ζενάκτης¹⁰⁸ Ζενάκτης¹⁰⁹ Ζενάκτης¹¹⁰ Ζενάκτης¹¹¹ Ζενάκτης¹¹² Ζενάκτης¹¹³ Ζενάκτης¹¹⁴ Ζενάκτης¹¹⁵ Ζενάκτης¹¹⁶ Ζενάκτης¹¹⁷ Ζενάκτης¹¹⁸ Ζενάκτης¹¹⁹ Ζενάκτης¹²⁰ Ζενάκτης¹²¹ Ζενάκτης¹²² Ζενάκτης¹²³ Ζενάκτης¹²⁴ Ζενάκτης¹²⁵ Ζενάκτης¹²⁶ Ζενάκτης¹²⁷ Ζενάκτης¹²⁸ Ζενάκτης¹²⁹ Ζενάκτης¹³⁰ Ζενάκτης¹³¹ Ζενάκτης¹³² Ζενάκτης¹³³ Ζενάκτης¹³⁴ Ζενάκτης¹³⁵ Ζενάκτης¹³⁶ Ζενάκτης¹³⁷ Ζενάκτης¹³⁸ Ζενάκτης¹³⁹ Ζενάκτης¹⁴⁰ Ζενάκτης¹⁴¹ Ζενάκτης¹⁴² Ζενάκτης¹⁴³ Ζενάκτης¹⁴⁴ Ζενάκτης¹⁴⁵ Ζενάκτης¹⁴⁶ Ζενάκτης¹⁴⁷ Ζενάκτης¹⁴⁸ Ζενάκτης¹⁴⁹ Ζενάκτης¹⁵⁰ Ζενάκτης¹⁵¹ Ζενάκτης¹⁵² Ζενάκτης¹⁵³ Ζενάκτης¹⁵⁴ Ζενάκτης¹⁵⁵ Ζενάκτης¹⁵⁶ Ζενάκτης¹⁵⁷ Ζενάκτης¹⁵⁸ Ζενάκτης¹⁵⁹ Ζενάκτης¹⁶⁰ Ζενάκτης¹⁶¹ Ζενάκτης¹⁶² Ζενάκτης¹⁶³ Ζενάκτης¹⁶⁴ Ζενάκτης¹⁶⁵ Ζενάκτης¹⁶⁶ Ζενάκτης¹⁶⁷ Ζενάκτης¹⁶⁸ Ζενάκτης¹⁶⁹ Ζενάκτης¹⁷⁰ Ζενάκτης¹⁷¹ Ζενάκτης¹⁷² Ζενάκτης¹⁷³ Ζενάκτης¹⁷⁴ Ζενάκτης¹⁷⁵ Ζενάκτης¹⁷⁶ Ζενάκτης¹⁷⁷ Ζενάκτης¹⁷⁸ Ζενάκτης¹⁷⁹ Ζενάκτης¹⁸⁰ Ζενάκτης¹⁸¹ Ζενάκτης¹⁸² Ζενάκτης¹⁸³ Ζενάκτης¹⁸⁴ Ζενάκτης¹⁸⁵ Ζενάκτης¹⁸⁶ Ζενάκτης¹⁸⁷ Ζενάκτης¹⁸⁸ Ζενάκτης¹⁸⁹ Ζενάκτης¹⁹⁰ Ζενάκτης¹⁹¹ Ζενάκτης¹⁹² Ζενάκτης¹⁹³ Ζενάκτης¹⁹⁴ Ζενάκτης¹⁹⁵ Ζενάκτης¹⁹⁶ Ζενάκτης¹⁹⁷ Ζενάκτης¹⁹⁸ Ζενάκτης¹⁹⁹ Ζενάκτης²⁰⁰ Ζενάκτης²⁰¹ Ζενάκτης²⁰² Ζενάκτης²⁰³ Ζενάκτης²⁰⁴ Ζενάκτης²⁰⁵ Ζενάκτης²⁰⁶ Ζενάκτης²⁰⁷ Ζενάκτης²⁰⁸ Ζενάκτης²⁰⁹ Ζενάκτης²¹⁰ Ζενάκτης²¹¹ Ζενάκτης²¹² Ζενάκτης²¹³ Ζενάκτης²¹⁴ Ζενάκτης²¹⁵ Ζενάκτης²¹⁶ Ζενάκτης²¹⁷ Ζενάκτης²¹⁸ Ζενάκτης²¹⁹ Ζενάκτης²²⁰ Ζενάκτης²²¹ Ζενάκτης²²² Ζενάκτης²²³ Ζενάκτης²²⁴ Ζενάκτης²²⁵ Ζενάκτης²²⁶ Ζενάκτης²²⁷ Ζενάκτης²²⁸ Ζενάκτης²²⁹ Ζενάκτης²³⁰ Ζενάκτης²³¹ Ζενάκτης²³² Ζενάκτης²³³ Ζενάκτης²³⁴ Ζενάκτης²³⁵ Ζενάκτης²³⁶ Ζενάκτης²³⁷ Ζενάκτης²³⁸ Ζενάκτης²³⁹ Ζενάκτης²⁴⁰ Ζενάκτης²⁴¹ Ζενάκτης²⁴² Ζενάκτης²⁴³ Ζενάκτης²⁴⁴ Ζενάκτης²⁴⁵ Ζενάκτης²⁴⁶ Ζενάκτης²⁴⁷ Ζενάκτης²⁴⁸ Ζενάκτης²⁴⁹ Ζενάκτης²⁵⁰ Ζενάκτης²⁵¹ Ζενάκτης²⁵² Ζενάκτης²⁵³ Ζενάκτης²⁵⁴ Ζενάκτης²⁵⁵ Ζενάκτης²⁵⁶ Ζενάκτης²⁵⁷ Ζενάκτης²⁵⁸ Ζενάκτης²⁵⁹ Ζενάκτης²⁶⁰ Ζενάκτης²⁶¹ Ζενάκτης²⁶² Ζενάκτης²⁶³ Ζενάκτης²⁶⁴ Ζενάκτης²⁶⁵ Ζενάκτης²⁶⁶ Ζενάκτης²⁶⁷ Ζενάκτης²⁶⁸ Ζενάκτης²⁶⁹ Ζενάκτης²⁷⁰ Ζενάκτης²⁷¹ Ζενάκτης²⁷² Ζενάκτης²⁷³ Ζενάκτης²⁷⁴ Ζενάκτης²⁷⁵ Ζενάκτης²⁷⁶ Ζενάκτης²⁷⁷ Ζενάκτης²⁷⁸ Ζενάκτης²⁷⁹ Ζενάκτης²⁸⁰ Ζενάκτης²⁸¹ Ζενάκτης²⁸² Ζενάκτης²⁸³ Ζενάκτης²⁸⁴ Ζενάκτης²⁸⁵ Ζενάκτης²⁸⁶ Ζενάκτης²⁸⁷ Ζενάκτης²⁸⁸ Ζενάκτης²⁸⁹ Ζενάκτης²⁹⁰ Ζενάκτης²⁹¹ Ζενάκτης²⁹² Ζενάκτης²⁹³ Ζενάκτης²⁹⁴ Ζενάκτης²⁹⁵ Ζενάκτης²⁹⁶ Ζενάκτης²⁹⁷ Ζενάκτης²⁹⁸ Ζενάκτης²⁹⁹ Ζενάκτης³⁰⁰ Ζενάκτης³⁰¹ Ζενάκτης³⁰² Ζενάκτης³⁰³ Ζενάκτης³⁰⁴ Ζενάκτης³⁰⁵ Ζενάκτης³⁰⁶ Ζενάκτης³⁰⁷ Ζενάκτης³⁰⁸ Ζενάκτης³⁰⁹ Ζενάκτης³¹⁰ Ζενάκτης³¹¹ Ζενάκτης³¹² Ζενάκτης³¹³ Ζενάκτης³¹⁴ Ζενάκτης³¹⁵ Ζενάκτης³¹⁶ Ζενάκτης³¹⁷ Ζενάκτης³¹⁸ Ζενάκτης³¹⁹ Ζενάκτης³²⁰ Ζενάκτης³²¹ Ζενάκτης³²² Ζενάκτης³²³ Ζενάκτης³²⁴ Ζενάκτης³²⁵ Ζενάκτης³²⁶ Ζενάκτης³²⁷ Ζενάκτης³²⁸ Ζενάκτης³²⁹ Ζενάκτης³³⁰ Ζενάκτης³³¹ Ζενάκτης³³² Ζενάκτης³³³ Ζενάκτης³³⁴ Ζενάκτης³³⁵ Ζενάκτης³³⁶ Ζενάκτης³³⁷ Ζενάκτης³³⁸ Ζενάκτης³³⁹ Ζενάκτης³⁴⁰ Ζενάκτης³⁴¹ Ζενάκτης³⁴² Ζενάκτης³⁴³ Ζενάκτης³⁴⁴ Ζενάκτης³⁴⁵ Ζενάκτης³⁴⁶ Ζενάκτης³⁴⁷ Ζενάκτης³⁴⁸ Ζενάκτης³⁴⁹ Ζενάκτης³⁵⁰ Ζενάκτης³⁵¹ Ζενάκτης³⁵² Ζενάκτης³⁵³ Ζενάκτης³⁵⁴ Ζενάκτης³⁵⁵ Ζενάκτης³⁵⁶ Ζενάκτης³⁵⁷ Ζενάκτης³⁵⁸ Ζενάκτης³⁵⁹ Ζενάκτης³⁶⁰ Ζενάκτης³⁶¹ Ζενάκτης³⁶² Ζενάκτης³⁶³ Ζενάκτης³⁶⁴ Ζενάκτης³⁶⁵ Ζενάκτης³⁶⁶ Ζενάκτης³⁶⁷ Ζενάκτης³⁶⁸ Ζενάκτης³⁶⁹ Ζενάκτης³⁷⁰ Ζενάκτης³⁷¹ Ζενάκτης³⁷² Ζενάκτης³⁷³ Ζενάκτης³⁷⁴ Ζενάκτης³⁷⁵ Ζενάκτης³⁷⁶ Ζενάκτης³⁷⁷ Ζενάκτης³⁷⁸ Ζενάκτης³⁷⁹ Ζενάκτης³⁸⁰ Ζενάκτης³⁸¹ Ζενάκτης³⁸² Ζενάκτης³⁸³ Ζενάκτης³⁸⁴ Ζενάκτης³⁸⁵ Ζενάκτης³⁸⁶ Ζενάκτης³⁸⁷ Ζενάκτης³⁸⁸ Ζενάκτης³⁸⁹ Ζενάκτης³⁹⁰ Ζενάκτης³⁹¹ Ζενάκτης³⁹² Ζενάκτης³⁹³ Ζενάκτης³⁹⁴ Ζενάκτης³⁹⁵ Ζενάκτης³⁹⁶ Ζενάκτης³⁹⁷ Ζενάκτης³⁹⁸ Ζενάκτης³⁹⁹ Ζενάκτης⁴⁰⁰ Ζενάκτης⁴⁰¹ Ζενάκτης⁴⁰² Ζενάκτης⁴⁰³ Ζενάκτης⁴⁰⁴ Ζενάκτης⁴⁰⁵ Ζενάκτης⁴⁰⁶ Ζενάκτης⁴⁰⁷ Ζενάκτης⁴⁰⁸ Ζενάκτης⁴⁰⁹ Ζενάκτης⁴¹⁰ Ζενάκτης⁴¹¹ Ζενάκτης⁴¹² Ζενάκτης⁴¹³ Ζενάκτης⁴¹⁴ Ζενάκτης⁴¹⁵ Ζενάκτης⁴¹⁶ Ζενάκτης⁴¹⁷ Ζενάκτης⁴¹⁸ Ζενάκτης⁴¹⁹ Ζενάκτης⁴²⁰ Ζενάκτης⁴²¹ Ζενάκτης⁴²² Ζενάκτης⁴²³ Ζενάκτης⁴²⁴ Ζενάκτης⁴²⁵ Ζενάκτης⁴²⁶ Ζενάκτης⁴²⁷ Ζενάκτης⁴²⁸ Ζενάκτης⁴²⁹ Ζενάκτης⁴³⁰ Ζενάκτης⁴³¹ Ζενάκτης⁴³² Ζενάκτης⁴³³ Ζενάκτης⁴³⁴ Ζενάκτης⁴³⁵ Ζενάκτης⁴³⁶ Ζενάκτης⁴³⁷ Ζενάκτης⁴³⁸ Ζενάκτης⁴³⁹ Ζενάκτης⁴⁴⁰ Ζενάκτης⁴⁴¹ Ζενάκτης⁴⁴² Ζενάκτης⁴⁴³ Ζενάκτης⁴⁴⁴ Ζενάκτης⁴⁴⁵ Ζενάκτης⁴⁴⁶ Ζενάκτης⁴⁴⁷ Ζενάκτης⁴⁴⁸ Ζενάκτης⁴⁴⁹ Ζενάκτης⁴⁵⁰ Ζενάκτης⁴⁵¹ Ζενάκτης⁴⁵² Ζενάκτης⁴⁵³ Ζενάκτης⁴⁵⁴ Ζενάκτης⁴⁵⁵ Ζενάκτης⁴⁵⁶ Ζενάκτης⁴⁵⁷ Ζενάκτης⁴⁵⁸ Ζενάκτης⁴⁵⁹ Ζενάκτης⁴⁶⁰ Ζενάκτης⁴⁶¹ Ζενάκτης⁴⁶² Ζενάκτης⁴⁶³ Ζενάκτης⁴⁶⁴ Ζενάκτης⁴⁶⁵ Ζενάκτης⁴⁶⁶ Ζενάκτης⁴⁶⁷ Ζενάκτης⁴⁶⁸ Ζενάκτης⁴⁶⁹ Ζενάκτης⁴⁷⁰ Ζενάκτης⁴⁷¹ Ζενάκτης⁴⁷² Ζενάκτης⁴⁷³ Ζενάκτης⁴⁷⁴ Ζενάκτης⁴⁷⁵ Ζενάκτης⁴⁷⁶ Ζε

Εις τὰς περισσοτέρας ίσως περιπώσεις ἡτού σκούπισος συνοικισμός τῶν Εβραιών ἐπὶ τὸ αὐτό διὰ λόγους κοινοτικῆς δραγανώσεως καὶ αλληλοβοηθείας. Ἐν τῷ Βυζαντινῷ Αὐτοκρατορίᾳ οἱ Ἐβραῖοι ἔζων, συνήθως ἐν πληρεὶ ἰσοτιμίᾳ καὶ ἐλεύθεροι πολιτικῇ τε καὶ θρησκευτικῇ. *BL. σχέτικως A. M. Ανδρέαδην. Οἱ Εβραῖοι ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει, ΕΕΒΣ 6 (1929), σ. 30 – 41. Cecil Roth. Jewish Communities series: Venice. Philadelphia 1930. A. Andreadès. The Jews in the Byzantine Empire, ἐν π. Economic History III No 9, January 1934, σ. 7 – 9, 16, 20 – 21. J. Starr, ἐνθ' ὅντ. σ. 1 – 10. Louis Wirth, The Ghetto, Chicago 1930, σ. 1 – 27.*

7. O. S. Krauss (*Studien zur byzantinisch-jüdischen Geschichte*, Leipzig 1914, σ. 79 κ.εξ. πρβλ. Starr, ἐνθ' ὅντ. σ. 232 – 233) εἶναι αναποφάσιστος ἐπὶ τοῦ Θεματοῦ. Ιδίως διὰ τοὺς ἀριθμούς οἱ δοποὶ αφορούν εἰς τὰς ἔξω τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας Ἐβραϊκάς κοινότητας δὲν παρέχεται βάσις ώστε νὰ καθοριστῇ διὰ τὸ Βενιαμίν ἡριθμεὶς ἀπομα. οἰκογενείας, ἐνήλικας ἢ φορολογούμενους καὶ ἔαν συμπεριλαμβανε τὰς κοινότητας τῶν προστίτων εἰς ἑκεῖνας τῶν πλησιεστέρων πόλεων. Ἡ τάσις, ιδίως μεταξύ τῶν Ἐβραιών συγγράφεων, εἴπερ νὰ θεωρηθεῖσαν οἱ ἀριθμοί αἱς ἀφορούντες εἰς οἰκογενείας. Οἱ Ανδρέαδης, ἐξ ἄλλου, [ΕΕΒΣ 6 (1929), σ. 24 – 28, 53 καὶ π. Economic History III, No 9 (Jan. 1934), σ. 2 – 5]. Θεωρεῖ ἀληθοφανεῖς τοὺς ἀριθμούς τους διδομένους ὑπὸ τοῦ Βενιαμίν, παρὰ τὸ γεγονός διὰ δὲν γίνεται μνεῖα τῆς πτηγῆς των, νομίζει δὲ διὰ αφορούν εἰς δομον, ἀναβιβάζων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ Ἐβραιών κατά τὸ β' ἡμισυ τοῦ ἱβ' αἱ. εἰς 15 – 20.000. Οἱ Zvi Ankori, *Télos, (Karakais) in Byzantium. The formative years, 970 – 1100, New York - Jerusalem 1959, σ. 157 – 160, 183 πρβλ. A. Andreadès, Les Juifs et de Fisc dans l'Empire byzantin, ἐν Mélanges Charles Diehl, 1er vol. Histoire, Paris 1930, σ. 7 – 29 καὶ π. Economic*

χώρων εἰς ἀναγραμματισμὸς καὶ τὸ σύμπλεγμα PN μετεβλήθη εἰς NP (ἐνταῦθα διότι ὅπως σημειωθῆ διὰ τὴν ἄνευ φωνηγέτων ἴβωτες γραφή δὲν ἔταρχει διαφορὰ μεταξὺ P καὶ F· ἀμφότεραι ἀποδίδονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον). Καὶ οὕτως ἂλλο; Ν καὶ K ὁμοιάζοντα πάρα πολὺ καὶ εὐκόλως δέννωνται ἐν ἐκληροῦστον τῷ ἐντὸν τοῦ ἄλλου ὥν¹³ ἐνδεῖς ἀντιγραφέως). Τοιουτούτους τὸ Κίτσο (ποντικοῦς KPTO) ἦτο ποτὲ NPTO, διαμορφωθὲν οὕτω μετὰ τὴν ἐκπτωσιν τοῦ πρώτου θεραπευτοῦ L καὶ τὸν ἐπισυμβάντα ἀναγραμματισμόν. Ἀρχικῶς ἦτο (L)PNTO πλέον ἐνδεῖς προσθέτον L ὡς προθέσεως, ἵτις ἐροῦται μετὰ τοῦ ὀνόματος: LLPNTO = Lelepano = εἰς Lepanto. Οὕτω, κατὰ τὴν ἐμὴν γράψων, ἡ ἀρχικὴ γραφὴ ἦτο Lepanto.

Ἄλλοι ὑπάρχουν καὶ ἔτερα πιθανότητες. Συγκεκριμένως διὰ τὸ Κίτσο (=KPTO) εἶναι ἀναγραμματισμός τοῦ PKTO, ἀναγνωσκομένου PaKTO, τὸ διοίσιον θὰ ἡδύτατον ἐν δώσῃ τὸν ἐλληνικὸν καὶ οὐχὶ τὸν λατινικὸν τέλος. 'Οπωσδήποτε τὸ Κίτσο εἶναι ἐπτελῶς ἀβάσιμον».

(Ο λατινικὸς ὄντος τύπου Lepanto ἐπεβλήθη, ἐν τῇ Δύσει βεβαίως, εἰς γρήνοντας μεταγενεστέρους τοῦ Βενιαμίν. 'Επομένως περιοριζόμεθα κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν λίστην τὴν ἄχρουσαν πρὸς τὸν ἐλληνικὸν τύπον¹³.

"Οτε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1429 Κωνσταντίνος ὁ Παλαιολόγος κατέλαβε τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, μετὰ δὲ ἐν ἔτος καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως, καταλυθέντος οὕτω τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ πάπα ἐκκλησιαστικοῦ κράτους τῶν Πατρῶν, οἱ Βενετοὶ μετέφεραν τὸ ἐμπορευόν των κέντρον εἰς τὴν Ναυπάκτων, ἡ ὅποια μέχρι τότε ἦτο κέντρον ζωεμπορίου κυρίως. 'Οχι μάνον ἡ εὐημερία τῆς Ἀγρικῆς πρωτευόσης ἐκλογίσθη ἐκ τούτου τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς φκησεν δλίγον κατ' ὀλίγην τὴν Ναυπάκτου κατά τὰ ἐπόμενα δισκαλιὰ ἔτη τὰ προηγγένετα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τῆς τελευταίας (1499)¹⁴. Φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ οἱ Ἐβραῖοι τῶν Πατρῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βενιαμίν Τουδέλης ἡριθμουν τῷ ἡμισυ τῶν ἐν Ναυπάκτῳ, θὰ μετεκόμισκαν εἰς τὴν τελευταίν, ἐν μέρει τουλάχιστον, αὐξηθείσας ἀναλόγως τῆς παροικίας ταῦτης, μολονότι δὲν ἀναφέρεται ρητῶς τοῦτο.

'Ο Βαρθολομαῖος Zane de Visnadelis de Triviso, κατοικῶν ἐν Πάτραις, διὰ τῆς ἀπὸ 28ης Ἀπριλίου 1430 διατήκης αὐτοῦ διακανονίζει, μεταξὺ ἄλλων, τὰς πρὸς τὸν Ἐβραῖον (Iudei) Messula filio Mordaha ὑποχρεώσεις του, διὰ ποσότητος σιδήρου ἐναποθηκευμένου ἐν Ναυπάκτῳ (de ferro, quod habet in Neopato). 'Επίσης τὰς πρὸς τὸν Ἐβραῖον (Iudeo) Aron de Missael δι' ὑπερπύρων κατατεθειμένων καὶ πάλιν ἐν Ναυπάκτῳ, ὃπου ὁ Zane εἶχεν ἀποστείλει προσέτι πιστότητας οἴνου, ἐλαίου καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων¹⁵.

Ἐίναι πιθανὸν διὰ καὶ οἰκογένειαι ἐξ Ἰσπανοεβραίων, αἵτινες κατέλιπον τὴν Ἰσπανίαν κατόπιν τῶν θρησκευτικῶν διαγμῶν Φερδινάνδου καὶ Ισαβέλλας ἀπὸ τοῦ 1492 καὶ ἐξῆς, ἥδης σταν τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς ἐν Ναυπάκτῳ κοινότητος, ὡς συνέβη καὶ εἰς ἄλλας ἐλληνικὰς πόλεις¹⁶.

'Η ἄλλωσι, ὅμως, τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' (1481 – 1512) τὸ 1499 μετέβαλε τὰς ἐν αὐτῇ συνθήκες ἐμπορίου. 'Ο Βαγιαζίτ φοροδόμησε τὰ φρούρια Ρίου καὶ ἀπηγόρευσε παντελῶς μὲν τὴν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ Κορινθιακῷ εἰσόδον πολεμικῶν πλοίων ἔνων δυνάμεων, ἐπέτρεψε δὲ τὴν μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας διέλευσιν τῶν ἐμπορικῶν, κατόπιν προστιγμῆς εἰδίκου ἐγγράφου τῶν ἐν Πάτραις ἐδρευόντων οἰκείων προξένων¹⁷. 'Αλλ' αἱ δυσχέρειαι τῆς διελεύσεως ἐμπορικῶν πλοίων διὰ τῶν Μικρῶν Δαρδανελίων, τουρκ. Κουτσούν Τσανάκ Καλέ, καθίσταντο αὐτόγρημα ἀπαγορευτικά. 'Ενεκα τούτου τὰ ἐμπορεύματα τοῦ Κορινθιακοῦ κατὰ

History, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 18), μετό μακράν συζήτησιν καὶ ἔξονυχιστικήν έρευναν τοῦ Θέματος, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα δὴ, προκειμένου, τουλάχιστον, περὶ τῶν ἔντος τῆς Βυζαντίνης Αὐτοκρατορίας κοινοτήτων, οἱ ἀριθμοὶ τοῦ Βενιαμίν ἀναφέρονται, μᾶλλον, εἰς φορολογισμένους, οἱ ὅποιοι κατέβαλλον τὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα κεφαλητῶν φόρον ἢ εἰς μέλη Συντεχνιῶν (*guild - members*). Οἱ φόρος κεφαλητῶν ἦτο ὁικογενειακός φόρος καταβαλλόμενος ὑπὸ τῶν Ἐβραίων καὶ δλλῶν μή καθορισθεισῶν εἴστει ὑπὸ τῆς ἐρεύνης κατηγοριῶν ἕτη τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς μετά μακροὺς δισταγμοὺς καὶ ταλαντεύεται εἰχεῖ δεκτὴ τελικῶς καὶ ὁ Ἀνδρέαδης. Ήτο φόρος δοτὶ δὲν εἰσεπάττετο πάντοτε καὶ φαίνεται δὴ δὲν εἶχε ταμειατικούς σκοπούς, ἀλλ' ἦτο συμβολικῆς σημασίας ἐπισημαίνων τὴν μειονεκτικήν, κατὰ τὸν *Ankor*, θέσην τῶν Ἐβραίων ἐντός τοῦ Χριστιανικοῦ Κράτους. Επομένων οἱ ἀριθμοί, οἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὸν Βενιαμίν ὑπὸ τῶν προεστῶν τῶν καθ' ἔκστατην Ἐβραικῶν κοινοτήτων, σημαίνουν οικογενεῖας καὶ πρέπει νὰ πολλαπλασιασθοῦν ἐπὶ πέντε διά νά ἔχωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ψυχῶν. Τοιουτούρπων ὑπολογίων ὃ *Ankor* ἀναβιβάζει τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ Βυζαντίνῳ Κράτει *Ἐβραίων* εἰς 85.000, εὑρίσκει δὲ τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν ἐπλογον, λαμβανομένου ὑπὸ διφινὶς ὅτι πληθυσμὸς τῆς Αὐτοκρατορίας κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἔφθανε τὰ 15.000.000. Φοβούμαστο δὴ δυσκόλως εἶναι δυνατόν νά εἶναι κανεὶς κατηγορηματικὸς ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ συνόλου τῶν παρεχόμενων στοιχείων. «Ολοὶ, καθ' ὅσον γνωρίζω, οἱ ὀστοληθέντες μὲ τὸ Ὀδοιπορίκον τοῦ Βενιαμίν νομίζουν δὴ οὕτος ἀνέλαβε τὴν κοπιώδεστάτην καὶ πολυδάπανον τάπτων περιήγησιν πρός ἐπίσκεψιν τῶν ὀνά τὸν κόδαμον ὀμοεθῶν του. Οἱ Ἀνδρέαδης, *EEB* 6 (1929) σ. 24 καὶ *p. Economic History*, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 3, φρονεῖ δὴ σκοπός τοῦ Βενιαμίν φαίνεται ἡ ἐπίσκεψις μᾶλλον «μαρκυριῶν ἢ ἀγνῶστων χωρῶν ἢ καταπτησμὸς ἐργοῦ περὶ τοῦ ἐν διασπορᾷ Ἐβραϊσμοῦ, δι' ὁ ὀναγράφει μὲν δους Ἐβραίους συναντῷ, δὲν φαίνεται διμος, νά ὑποβάλῃ ἀστάτον εἰς δρομολογικάς παρεκκλισεῖς πρός ἀνεύρεσιν διωθογκών». Ἐν ἔτι βῆμα καὶ τὸ Ὀδοιπορίκον τοῦ Ἐβραίου περιήγητον θά ἐκτιμθῇ διαφοροτρόπως. Πρόγματι τὸ κείμενον τοῦ Βενιαμίν δομοίσει περισσότερον πρός πρόχειρον σημειωματόριον ἐμπορευομένου, ὡς ὅποιος σημειοῖ τὰ ὄνόματα τῶν προεστῶν ἐκάστης κοινότητος, μεθ' ὧν θά ἀδύνατο νά ἐλθῃ εἰς ἐπαφήν εὖν τὸ

τὸ πλεῖστον διεκδιμίζοντο δι' ἐλληνικῶν πλημμερίων εἰς Ηὔπειρος, ὥσθεν πάρεται μετάνυντο παρὰ τῶν ποντοπόρων πλοίων¹⁸. Ἀλλὰ καὶ δισεπτικά τουλάχιστον πλοῖα διήρχοντο τὸ Στενὸν φαίνεται δὲτο ὑγισταντο τὴν ἐπιθυμήν περιόργων διασμῶν, ὡς τεκμαριόμεθα ἐξ ἐγγράφου συντεταχμένου ἐλληνιστικοῦ περιπλανητικοῦ διαμερίσματος τοῦ Βενετῶν προνοητήν Ζεκύνθου, μεταξὺ τῶν ἑταῖν 1546 καὶ 1558, ἀπολογούμενος ἐπὶ διαμερτυριῶν Βενετῶν ἐφοπλιστῶν δὲτο ἔξηγαρχάζοντο εἰς τὴν κατεβολὴν ὑπερόγκων καὶ μερικών (= τελωνειακῶν διασμῶν) ἐκ 12 %, ἀντὶ 5 %, ὥσπερ ἡτο διακεκανονισμένον καὶ κατεβάλλετο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων¹⁹.

Ἡ νέα κατάστασις ἐμείσως προφανῶς τὴν ἐμπαρισήν κίνησε τῆς Ναύπακτου, ἐγένετο δὲ κατίσ καὶ ἔξδου μέρους τῶν Ἐβραίων ἐξ αὐτῆς. Πράγματι τὸ ἔτος 1521 (Ἐγείρες 927) «... εἰς τὴν Ναύπακτον (Inebachi) ὑπῆρχον 509 οἰκία οὐδούνων Ἡριστιανῶν, 28 Ἀθιγγάρων (Cingane) καὶ 84 Ἐβραίων (Yahudi) μὲ τὸν κόσμον τους (= κατωκημένους)²⁰».

Δύο γεγονότα, τὰ ὅποια συνεκλόνισαν τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ιστ' αἰώνος, σχέσιν ἔχοντα δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἐβραίους καὶ πρὸς τὴν Ναύπακτον, ἥτοι, ἡ ἀλωσις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1571) καὶ ἡ παρὰ τὰς Ἐγινάδας υγίσους ναυμαχίας τῆς Ναύπακτου (1571), ἀπεδόθησαν, μετά τινας ἵσως ὑπερβολῆς, εἰς τὰς παρὰ τῷ συντάνῳ Σελίμ Β' (1566 - 1574) ἐνεργείας τοῦ ἐξ Ἰσπανίας Ἐβραίου Ἰωσήφ Νάζη, ὑποτιτλοφορηθέντος ἡ βασιλέως τῆς Κύπρου», «ἡ γηγεμόνος τῆς Νάξου καὶ τῆς Δωδεκανήσου»²¹. «*Dei gratia dux Aegaei Pelagi, dominus Andri etc*²²». Η τοιωτήτη ἐπιφρονὴ τοῦ Νάζη παρὰ τῷ Σελίμ Β' ἐκίνησεν ἐναντίον του τὴν μῆτραν τῆς Γαλλίας, ἡ δὲ Δημοκρατία τοῦ Ἀγίου Μάρκου διά θεσπίσματάς της (1571) ἀπεφάσισε τὴν ἀπέλασιν τῶν Ἐβραίων ἐκ τῆς ἐπικρατείας ἀντῆς ἔξαρισεις ὡρισμένων περιοχῶν, ὡς ἡ Κέρκυρα²³. Αἱ διαπραγματεύσεις δύως κατίνες κατέληξαν εἰς τὴν συνομολόγησιν συνθήκης εἰρήνης μεταξύ Βενετίας καὶ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὴν 7ην Μαρτίου 1573, διεξῆλθησαν, ὥσπερ τους φυκικῆς πλευρᾶς, ὑπὸ τοῦ Διερμηνέως τῆς Ὑψηλῆς Πόλης Οὐράμ καὶ τοῦ Ἰουδαίου ἴατροῦ τοῦ μεγάλου Βεζέρου Σαλομῶν Ἐσκεναζῆ, διστις πιθανότατα ἐπρονόησε καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς βενετικαῖς κτήσεσιν ὑποεθνῶν του²⁴.

Ἐκ τοῦ δευτέρου μᾶλλον ἡμίσεως τοῦ ιστ' αἰώνος (1545 - 1597) προέρχονται καὶ ἐν τέλει δημοσιεύσομεναι πέντε ἐπιγραφαί, ἀπασχοι ἐπιτύμβιοι. Ὁρισμέναι εἰς αὐτῶν, ὡς σημειωθήσεται καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, προϋποθέτουν ὑψηλὸν πνευματικὸν ἐπίπεδον τῶν συντακτῶν των. «Ἐκ τῆς πλησιοχώρου περιοχῆς μόνον ἐκ Πάτραν γνωρίζομεν πέντε ἐπιτύμβιους, Ἐβραϊκάς ἐπιγραφάς, κατὰ σύμπτωσιν τῆς αὐτῆς περίπου περιόδου (1540 - 1635), δημοσιεύσισας ὑπὸ Στ. Θωμοπούλου²⁵. Τὸ υπὸ ἀριθ. 3 ἐπιτύμβιον ἀναφέρεται δὲτο δ Σολομῶν Khaluf ἀπεβίωσε νέος ἐκ τοῦ λοιμοῦ τὸ 1597. Ἡδη ἡ πανώλης περιέτρεχε τὰς ἐλληνικὰς χώρας ἀπὸ τοῦ 1580²⁶. Νῦν ἔχομεν ἀσφαλῆ μαρτυρίων δὲτο ἐξ αὐτῆς ἐπλήγη καὶ ἡ Ναύπακτος²⁷.

Εἰδήσεις περὶ τῶν Ἐβραίων τῆς Ναύπακτου καὶ τῆς πόλεως ἐν γένει κατὰ τὸν ιερόν²⁸ καὶ τὸ πρῶτον πέμπτον τοῦ ιη' αἰώνος ἐμπεριέχονται εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν προξενικῶν ἀρχῶν τὰ ἀποκείμενα εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ Archivio di Stato, ἔνθα, ἐκτὸς ἀλλων, ὑπάρχει καὶ ίδιαιτερος φάκελος ὑπὸ τὸν τίτλον Consoli degli Ebrei in Lepanto e Patraso 1613 - 1719²⁹.

Περιέργως δὲτο λαλίστατος Ἐβλι Τσελεμπῆ, ἐπισκέψεις καὶ τὴν Ναύπακτον μεταξὺ τῶν ἑταῖν 1670 - 1680, οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τῶν ἐν αὐτῇ Ἐβραίων²⁹. Φθάνομεν ἐπομένως εἰς τὸ ἔτος 1676, ὅτε ἐπεσκέψθησαν τὴν πόλιν οἱ Spens καὶ Wheeler, οἵτινες καὶ μᾶς ἀφῆσαν ἀξιολόγους, ἀλλὰ καὶ διασκεδαστικός

ἀπότουν αἱ περιστάσεις, προσδιορίζει δὲ καὶ ἐνδεικτικῶς, μᾶλλον, τὸ μέγεθος ἑκάστης κοινότητος. Παραπρητέον δὲ οἱ ἀριθμοὶ εἶναι πάντοτε στρογγυλοί, εἴναι δὲ πάντοτε ὅσαφές ἔαν πρόκειται περὶ ἀτόμων, ἐνηλικῶν, φορολογούμενών ἢ οικογενειῶν, ὑπάρχουν δὲ καὶ περιπτώσεις ἡς ἡ τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς Κύπρου, καθ' ὃς μόνον ἡ ὑπαρξία τῶν κοινότητῶν ὀνασφέρει σκεῦον ὀριθμοῦ πινος. Ἐξ ἀλλοῦ καρπότερόν πως λόγον ποιεῖται προκειμένου περὶ κοινότητῶν, ὡς ἡ τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐμπορικὸν ἐνδιαφέρον. Τέλος, αὐτὴ ἀυτὴ ἡ διαδρομή, ἣν ἡ ηκολούθησεν ὁ Βενιαμίν, ὅποιος ὕδρούντος μέχρι Κωνσταντινουπόλεως τουλάχιστον, συνηγορεῖ ὑπέρ τοῦ χρακτηρισμοῦ τοῦ ταξίδιου του ὡς ἐμπορικοῦ. Οἱ Ἀνδρεάδοις πρώτοι, ΕΕΣΒ 6 (1929) σ. 24, παρεπηρησεν διὰ τὸ Βενιαμίν ηκολούθησεν «κατὰ τὸ τμῆμα τοῦτο, τὸ αὐτὸ δρομολόγιον, τὸ ὅποιον καὶ διαβότος ἐπισκόπος Κρητῶνος Λιουστράνδος, ἀποδιοπομπαῖς πρέσβυτος Οθωνος τοῦ Μεγάλου (951 – 962, 962 – 973) πρὸς Νικόφρονον Β' τὸν Φωκᾶν (963 – 969), δήνυσε τὸ 968 (τὸ σχετικὸν τμῆμα τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἐκθέσεως περὶ τῆς πρεσβεύτεως τοῦ *(Legatio)* βλ. ἐν ἀλητικῇ μεταφράσει ἐν Σ. Ζαρπελίου, *Βυζαντιναὶ Μελέται*, Ἐν Ἀθηναῖς 1857, σ. 565 – 574). Τὸ γεγονός τοῦτο, συνδρομὴ καὶ διλλῶν στοιχείων, ἐπιτρέπει νά συμπεράνωμεν διὰ ἀμφότεροι ηκολούθησαν συνήθη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁδὸν, ἐπομένως καὶ ἐμπορικήν, οὕτως εἰπέναι, ἀρτηρίαν. ὁ δὲ Βενιαμίν δέν φαινεται λοιδορούμεν, ὡς ἡδη ἐλέχθη, πρὸς ἐπισκεψιν τῶν ἐν διαστορῃ Ἐβραιών (A. Andréades, *π. Επονομία History*, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 3, καὶ Γ. Ἀθανασίδη – Νόβα, *Ἡ Ναυπάκτος ὡς λιμνὴ τοῦ Βυζαντίου κατά τὸν ἵσιλινα, ἐν περιγράμμενα τοῦ Θ. Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης, Τόμ. Β' Ἀθήναι 1956, σ. 289 – 295).*

8. *The itinerary...* M. N. Adler, London 1907 καὶ J. Starr, ἐνθ' ἀνωτ.

9. Mary L. Trowbridge - Wm. A. Oldfather, *Naupaktos*, ἐν Pauly - Wissowa, *Realencyclopädie...* Band XVI, 2 (Stuttgart 1935), col. 1980.

10. Βλ. σχετικῶς I. M. Μάτσα, *Γιαννιώπικα Ἐβραϊκά τραγούδια*, ἐν π. *Ηπειρωτική Ἑστία*, 2 (1953), σ. 590 – 591.

11. *Constantinus Porphyrogenitus, De Provinciis regni Byzantini, Liber secundus, Europa*, ed. T. L. Fr. Tafel, *Tubingae 1846*, σ. 26 – 28.

12. *Ὅστις παρασκεύει νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ ὄδοιπορικοῦ*

ἐνίστε πληροφορίας περὶ τῶν αὐτόθι *'Ἐβραιών*. Μεταφέρω ἐνταῦθα ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ κειμένου :

«Ἐγκατεστάθημεν ἐν τῇ παρὰ τὸν λιμένα οἰκίᾳ τοῦ *'Ἐβραιὸν Σαμευλονίου Ogle[Oglio]*, ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Μᾶς παρεχωρήσεν οὗτος ἐν εἰδος ὑπερῷου, ὅπου ὁ ἄνεμος διήρχετο διὰ τῶν ὄπιον (καὶ μᾶς ἐπλήγτε) ὡς διὰ βλημάτων ὀρκεβούσιων [...]. Τὴν ἐπομένην εἰδομεν τὰ φθάνῃ ὁ πασᾶς τοῦ Μορέως [...]. Ὁ ἡμέτερος ἀμφιτρύων δὲν ἀτετόλμα νὰ ἔξελθῃ τῆς οἰκίας, φοβούμενος ὅτι ἡ ἰδιότης του ὡς ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας θὰ τὸν ὑπερχωρεύει τὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πασᾶν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ δῶρον τι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ τοιάτη ἐνασχόλησίς του δὲν τοῦ ἀποφέρει μίγα εἰσόδημα. Μᾶς συνεβούλευσε νὰ μὴ ἔξελθωμεν παρὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ πασᾶ, ἐκ φόβου μὴ οἱ στρατιῶται τον, οἱ ὁποῖοι ἥσαν οἱ πλέον ἀτιθαστοι ἐν τῇ πόλει, μᾶς προξενήσουν προσβολήν τινα. Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ ἐδίδε περισσοτέραν προσοχὴν εἰς τὸ ἴδιον του, παρὰ εἰς τὸ ἴδιον μας συμφέρον. Ἐνδισκετο ἐκεῖ εἰς τὸν φίλων τον, *'Ἐβραῖος*, ἐπίσης, τὸ θρήσκευμα, ὅστις ἥσκει τὴν ιατρικὴν ἐν *Ναυπάκτῳ* (*Lepanthe*), γνωρίζων δὲ ὅτι αὐτὴ ἦτο καὶ τὸ ἴδιον μον ἐπάγγελμα, ἐπίσης, συνωμίλειον ἔνιστε μετ' ἐμοῦ. Ἀνεγράφωσα ὅτι ἡτο μήγας ιατρός, καθ' ὃν χρόνον ὄμιλει περὶ μιᾶς ἀσθενοῦς, τὴν ὅποιαν είχον ἰδει ἐν *Πάτραις*. Ἡτο ἡ σύζυγος ἐνὸς *"Ελληνος*, ὅστις ἡτο φύλαξ τῆς οἰκίας ἐν ἥ κατελόσαμεν καὶ δι σύζυγος της μὲ παρεγάλεσε νὰ τὴν ἴδω. Ἐνցον μιαν γυναῖκα πιεσσαν τὰ λοισθια καὶ ἡρώτησα τὸν σύνγονον περὶ τοῦ τιούπον καθ' ὃν τὴν είχον μεταχειρισθῆ. Μοῦ είτεν ὅτι δὲν τῆς είχον δώσει οὐδὲν φάρμακον. Ἄλλα, διατί, ἀτιρτησαι, νὰ πειμένετε τὸ τέλος της διὰ νὰ τῆς τὸ δώσετε (τὸ φάρμακον), ὅτων θὰ είναι πλέον ἀργά; Τοῦτο συμβάνει, ἀτιρτησε, διότι μοῦ είπον ὅτι δὲν πρέπει νὰ τῆς κάμωμεν τίποτε καὶ δι τὴν ἀσθενειαν της προέρχεται ἐκ τῶν σκιῶν. Ἡθελε νὰ είπη ἐκ τῶν φαντασμάτων ἥ πονηρῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια κυκλοφοροῦν κατὰ τὴν διάκειαν τῆς νυκτός. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἡμέτερος ιατρός (ὁ *'Ἐρυζιος*) μοῦ είπε : *Eἰναι ἀληθὲς ὅτι οἱ τόποι οὗτοι ὑπόκεινται ισχυρῶς εἰς ταῦτα (τὰ πνεύματα), ἀλλὰ αἱ περιτειχισμέναι πόλεις, ὡς αὐτὴ ἐδῶ, ἔξαιροῦνται καὶ τὰ πνεύματα δὲν τολμοῦν νὰ εἰσίλθουν.* *Πηγακάσθηρ*, λοιπόν, νὰ τοῦ είπω ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς *Ναυπάκτου* οὐδόλως ἔχον πνεῦμα καὶ δὲν είχον ἀδικον, ἀφοῦ δὲν οἶδος είλε τόσον δλίγον. Είναι μία ἀρκετά καλή πονάσις δι ἔνα σύζυγον διὰ νὰ ἀφίσῃ νὰ ἀποθάνῃ ἥ σύζυγός του ἀγεν βοηθείας, παρὰ νὰ φαντασθῇ κάτι παρόμιον [...]. Οἱ *'Ἐβραιοι* ἔχουν τρεις συναγωγάς καὶ δὲν είναι ἐν *Ναυπάκτῳ* τόσον πολνάθμοι, ὅστις ἐν *Πάτραις*³⁰. Καὶ συμπληρώνει ὁ *Wheeler* εἰς τὸ ὅποιον ἔξεδωσε μόνος του διὰ τὴν αὐτὴν περιήγησην : «Δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐδῶ, τοῦ μεγίστου μέρους ἀποτελούμενον ἐκ *Τούρκων* καὶ *Ιουνδαίων*.... Τὸ ἐμπόριον αὐτοῦ τοῦ τόπου διακινεῖ δέρματα, ἔλαιον, καπνόν, ὅριζαν, κριθὴν καὶ σίτον. Τὰ γουναφικὰ είναι, ἐπίσης, ἀρκετὰ εὐθηρνά ἐδῶ καὶ ἐπομένως, καπνόν πυρβολῆς τοῦ ἀμφιτρύων μας, ἐπενεδύσαμεν τὰ ἐνδόματά μας διὰ καλῶν δερμάτων ἀλώπεκος καὶ τοῦτο ἡτο ἀναγκαῖον, διότι δι χειμῶν ἀπεδειχθῇ ἔξαιρετικῶς παγετώδης εἰς αὐτὰ τὰ μέρη καὶ καθὼς εἰχομεν ἀπὸ τοῦ ἐνδιατήματός μας τὴν θέαν ἐκείνων τῶν περὶ τὸν κόλπον ὅρεων κεκαλυμμένων διὰ χιόνων, οὕτω εἴχομεν τὸ μεριδιόν μας ἐκ τοῦ ψυχροῦ ἀνέμου, διόποιος ἐφύσα ἔξ αὐτῶν, ἐνεκα τοῦ κακοῦ καταλύματος τὸ δρόπον είλε προβλεφθῇ δι' ημᾶς ἐπὶ τοῦ λιμένος ὑπὸ τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας, διομαζομένου κυρίου *Samuel*. Οὗτος μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι δι τοῦ δίπτοτε ἔξερχεται τοῦ κόλπου ἐπιβαρύνεται ὑπὸ τοῦ ἐμίρον διὰ δασμοῦ τρία ἐπὶ τοῖς ἐκατόν, ἐκείνως δὲ καταβάλλει ἔξ χιλιάδας πιάστρα κατ' ἔτος εἰς τὸν σοντλάτων διὰ τὸ ἀξιωμά τον. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ δίοδος διὰ τῶν φρουρῶν (*Pion* - *'Αυτιφρόίον*) εἰς τὰ μεγάλα πλοῖα τῶν *Φράγκων*, ἀλλὰ ταῦτα σταθμεύοντι ἐν *Πάτραις*

τοῦ Βενιαμίν.

13. Bruno Migliorini, Ναύπακτος = Lepanto, ἐν π. Studi Byzantini, 2 (1927), σ. 305 – 311.

14. C. N. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Crète au moyen âge, tome III, Paris 1882, σ. 413, δημοσιεύεται ἀπόφοιτος τῆς Βενετικῆς Συγκλήτου, ληφθεῖσα κατόπιν ἔγγραφου τοῦ προνοτοῦ Ναυπάκτου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Μαρτίου 1432, διοικατούσα μεταξὺ ἀλλων καὶ τὰ ἔξης: «... omnes mercatores, qui erant soliti mercari in Patrasio, se reduxerunt Nepant ad mercatum, in quo loco Nepanti, quia munquam facta fuit alia mercatura, quam animalium...». Πρβλ. ἐπίσης αὐτόθι, σ. 458.

Μιλέρ - Λάμπρου, Ἰστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τόμ. B' Αθῆναι 1910, σ. 111.

Θωμοπούλου - Τριανταφύλλου, Ἰστορία τῆς πόλεως Πατρών, Πάτραι 1950, σ. 346 – 355.

Kevin Andrews, Castles of the Morea, Princeton, N. J., 1953, σ. 118.

K. N. Τριανταφύλλου, Ἰστορικόν Λεξικόν Πατρών, Πάτραι 1959, σ. 456.

15. Ernst Gerland, Neue quellen zur Geschichte des lateinischen Erzbistums Patras, Leipzig 1903, σ. 211 – 216.

16. M. Franco, Essai sur l'histoire des Israélites de l'Empire Ottoman depuis les origines jusqu'à nos jours, Paris 1897, σ. 35 – 40. I. Μάτσα, Γιαννιώτικα Ἐβραϊκά τραγούδια, ἐν π. Ἡπειρωτική Ἑστία 2 (1953), σ. 587 – 588. Γιανέφ Ελιγιάν, Ἰωάννινα, ἐν ΜΕΕ 13, σ. 376. Περὶ τῆς Ἐβραϊκῆς Κοινότητος Ἰωαννίνων βλ. N. Βέη, Ubersicht über die Geschichte der Judentums von Janina (Epirus), ἐν BNJ 2 (1921), σ. 159 – 177, δημοσίευμα χρησιμώτατον καὶ διά τὴν παλαιότερον βιβλιογραφίαν περὶ τῶν Ἐβραίων τῆς Ἑλλάδος γενικώτερον.

17. Θωμοπούλου - Τριανταφύλλου, Ἰστορία τῆς πόλεως Πατρών, σ. 407.

18. K. N. Σάθα, Εἰδήσεις τινές περὶ ἐμπορίου καὶ φορολογίας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν π. Οικονομική Ἐπιθεώρησις 6 (1878 – 1879), σ. 440.

19. Σπ. Λάμπρου, Ἑλληνικά ἔγγραφα ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Βενετίας, ἐν οἷς καὶ ἔγγραφα Τούρκων ἀρχόντων Ἑλληνιστικού περι τοῦ ὄντος τοῦ Μαρέως, ἐν ΔΙΕΕ 4 (1892 – 1895), σ. 650 – 651.

20. M. Tayyib Gökbilgin, Kanuni Sultan Süleyman devri baslarında Rumeli Eyaleti livaları şehir ve kasabaları, ἐν Belleten [εκδ. Türk Tarih

καὶ ἀποστέλλουν τὰς λέμβους των....». Αφοῦ περιγράφει τὰ κατά τὴν ἔλευσιν τοῦ πασᾶ τοῦ Μαρέως καταγλύχει: «Τὴν ἐπομένην ἀπῆτησε περτίκοντα παρὰ τὸν Τούρκον, πεντήκοντα παρὰ τὸν Ἰονιδαίον καὶ τριάκοντα παρὰ τὸν Χαριστιανόν, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὸ μικρότερον μέρος τῶν κατοίκων τῆς πόλεως³¹.

Ἡ συγχέτισις τῶν στοιχείων τῶν παρεχομένων ὑπὸ Spon - Wheeler διὰ τὴν Νεύπακτον καὶ τὰς Πάτρας ἐπιτρέπει ὑποθέσεις τινας ἐπὶ τῆς συμθέσεως καὶ τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο πόλεων. Εἰς τὴν κοινὴν ἐκδοσιν τοῦ ὁμοιοποιικοῦ τῶν Spon - Wheeler³² ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἐβραῖοι ἀποτελοῦν τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν³³, τὸ δὲ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς εἶναι τέσσαρες ἡ πέντε γιγλαδες. 'Ο πληθυσμὸς τῶν πέντε γιγλαδῶν, προκειμένου περὶ τῶν Πατρῶν τῆς ἐποχῆς, δὲν φάνεται ἀνακριβής μολονότι θὰ ἡδύνατο νὰ εἶναι μεγαλύτερος. Πράγματι, κατ' ἐνετικὴν ἐκθεσιν τοῦ 1688, αἱ Πάτραι εἶχον τότε 1.500 οἱ καὶ αἱ ὅποιαι δὲν ἦσαν ἵσως κατ' ἀνάγκην κατωκημέναι. Τὸ 1700 παρέχεται ἀριθμὸς 11.918 ψυχῶν δι' ὅποια τὴν Ἀγχιάν³⁴. Ἐπομένως δὲν φάνεται νὰ εἴμεθε μακράν τοῦ πεντηκοπικοῦ ἀριθμοῦ. Δὲν εἶναι ὅμως πιπτευτὴ ἡ πληροφορία ὅτι τὸ ἐν τρίτων ἡπτανέατον Εβραϊκόν τοῦ ἔκδοσιν τοῦ ἀποικικοῦ ὄδοιπορικοῦ τοῦ Wheeler³⁵ εὑρίσκομεν ἀναλυτικωτέρας καὶ διὰ τοῦτο καὶ πειστικωτέρας πληροφορίας. Κατὰ τὸν Wheeler, οἱ Τοῦρκοι ἀποτελοῦν τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ Ἐβραῖοι καὶ οἱ Ναυτικοί (= "Ἐλληνες") τὸν ὑπόλοιπον. Οἱ Ἐβραῖοι ἔξι ἀλλοι, ἀποτελοῦν τὸ ἐν ἔκτον τοῦ πληθυσμοῦ (la moitié de la troisième partie). Κατὰ τοῦτα ἔχομεν τὴν ἔξης σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Πατρῶν:

"Αποψίς Wheler		"Αποψίς Spon - Wheeler	
Τοῦρκοι	33 %	1.670	[33,33 %] [1.670] ³⁶
Ἐβραῖοι	17 %	830	33,33 % 1.670
"Ἐλληνες	50 %	2.500	[33,33 %] [1.670] ³⁶
Σύνολον	100 %	5.000	100 % 5.010

'Εὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ κατανομὴ τῆς ἐκτάκτου εἰς ἴππους εἰσφορᾶς, τῆς ἐπιβληθείσης ὑπὸ τοῦ πασᾶ τοῦ Μαρέως ἐπὶ τῶν τριῶν κοινοτήτων τῆς Νεύπακτου, εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν σύνθεσιν αὐτῶν καὶ ὅτι ἡ πληροφορία ὅτι οἱ Ἐβραῖοι δὲν εἶναι τόσον πολυάριθμοι ἐν Ναυπάκτῳ ὡς ἐν Πάτραις δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἐκτίμησιν τῶν ἐν Ναυπάκτῳ Ἐβραίων εἰς ποσοστὸν 80 % τῶν ἐν Πάτραις, ἔχομεν τὴν ἔξης σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ναυπάκτου:

"Αποψίς Wheler		"Αποψίς Spon - Wheeler	
Τοῦρκοι	38,5 %	664	38,5 % 1.335
Ἐβραῖοι	38,5 %	664 ³⁷	38,5 % 1.335 ³⁷
"Ἐλληνες	23 %	391	23 % 800
	100 %	1.719	100 % 3.470

'Η ἀλλοθιφανεστέρα, προκειμένου περὶ τῶν Πατρῶν, ἀποψίς Wheler, δίδει πολὺ μικρὸν ἀθροισμα πληθυσμοῦ προκειμένου περὶ τῆς Ναυπάκτου.

'Ο Vinzenzo Coronelli ἐπαναλαμβάνει τὴν εἰδήσην ὅτι οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Ἐβραῖοι διείθετον τρεῖς συναγωγάς, ἔναντι ἐπτά ὀθωμανικῶν τεμενῶν καὶ δύο χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἡ αὐτὴ δὲ πληροφορία ἀναμεταδίδεται καὶ παρὰ Συανεας³⁸.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δευτέρας ἐν Ναυπάκτῳ Βενετοκρατίας ἐπὶ Μαροζίνι (1687 – 1701) ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Βαρνακόβης, δι' ἀναφορᾶς τοῦ ἀπὸ 27ης Μαρτίου 1690 ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν Ἐνετὸν προβλεπτὴν Ναυ-

Kirkoumī 20 (1956) σ. 277, σημ. 128. Την υπόδειξην τού δημοσιεύματος οφείλων είς τὸν φίλον Φιλόλογον κ. I. Γιαννόπουλον.

27. Ως Δωδεκάνυρα νοητέαι ἐνταῦθα αἱ Κυκλαδές νήσοι. *Βλ. K. N. Σάθα*. Ιωσῆφ Νάζης ὁ βασιλεὺς τῆς Νάσης καὶ τῶν Κυκλαδῶν. ἐν π. *Χρυσαλλίς* 3 (1865), σ. 659.

22. *K. N. Σάθα*, ἐνθ' ἀντ., σ. 657 - 662. *Περ. Σερλέντου*. *Γρόματα τῶν τελεστῶν δουκῶν τοῦ Αιγαίου Πελαγούς* 1438 - 1565.

Ιωσῆφ Νάζης. Ιωαννίδης δούκης τοῦ Αιγαίου Πελαγούς 1566 - 1579.

Τὸ Σαντάκη τῶν νήσων 1579 - 1621. *Εμρουσπολίς* 1924, σ. 26.

41. *M. A. Levy, Don Joseph Nasi Biographie* 1859. I. Χάμμαρ, Ἰστορία τῆς Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μαθρ. Κ. Σ. Κροκιδό, τόμος Ε' Αθήναι 1874, σ. 84 - 86, 114. *Cecil Roth, The House of Nasi, Dona Gracia*, Philadelphia 5708 - 1947 (Η ιστορία τῆς οικογενείας Νάση μεχρι τῆς ἐγκαταστάσεως της). *Cecil Roth, The Duke of Naxos*, Philadelphia 5708 - 1948. Τὸ τελεστρόφαν τοῦ σουλτανοῦ Σελίμ Β' πρὸς τὸν δόγην τῆς Βενετίας διὰ τὴν παραδοσιν τῆς Κύπρου *βλ.* ἐν *M. Crusius, Turcograe-ssiae Basileae* 1584, σ. 344 - 345 καὶ *Miklosich - Müller, Acta et Di- plomata*, 3, σ. 366 - 374.

23. *M. Franco*, ἐνθ' ἀντ., σελ. 66. *A. M. Άνδρεάδου*, *Oι Ἐβραῖοι ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει*, ἐν *ΕΕΒΣ* 6 (1929), σ. 31. Τοῦ αὐτοῦ. *Περὶ τῆς οικανανικῆς διοικήσεως τῆς Ἐποντήσιος ἐπειδή τῆς Βενετοκρατίας*, τόμος Β', Ἐν Αθήναις 1914, σ. 25.

24. Χάμμερ, ἐνθ' ἀντ., σ. 128 - 129. *Περὶ τῆς ζωῆς τῶν Ἐβραίων ἐν τῇ Οθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ κατὰ τοὺς ιεὶς καὶ ιεὶς αἰώνας ἀσχολεῖται ἡ ικόλουθος μελέτη, ὑποβλήθεισα τὸ 1964 ὡς διδακτορικὴ διατρίψη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ μὴ δημοσιευθεῖσα εἰσέπειται*. *H. Cooper, The Response of Rabbi Joseph ibn Leb: a study in the religious, social and economic conditions of the Jewish communities within the Ottoman Empire during the sixteenth to seventeenth centuries*. *Βλ. Bulletin of the Institute of Historical Research, Theses Supplement* Νο 26, May 1965, σ. 4, ἀρ. 53. *Σημαντική βιβλιογραφία υπαρχεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὴ Εβραϊκὴν, διατάκλως προστίπην βεβίωτος* εἰς τοὺς μὴ Ἐβραίους λογιούς.

᳚. θιμητὸν ὑλοεὸν πρανταφύλλου, ἐνθ' ἀντ., σ. 433 - 434.

26. *Λάμπρου - Αμάντου*, *Βραχέα Χρονικά*, Αθῆναι 1932 ὥρ. 8, 94.

99 (σ. 14, Κρήτη 150), ἀριθ. 12,

102 - 103 (σ. 27, Κωνσταντινούπολις 1581), ἀριθ. 7 104 - 155 (σ.

15 - 16 Κρήτη 1582 - 1583), σ.

πάκτου Ἀνδρέαν Τριβιζάν, αἰτεῖται τὴν παραχώρησιν πρὸς τὴν μονὴν μᾶς τῶν οἰκιῶν «τὰς δόπιας πρὸς κατεῖχεν δὲ Κριστίνι Καβάνη, Ἐβραῖος καὶ ἡτοὶ τοῦ εἶναι ἔρειτιον καὶ ἄχοηστος καὶ ἦν ἀναλαμψάνομεν τὸν ἀρακανίσσωμεν». Ὁ προβλεπτής παρεχώρησε τὴν ἐν λόγῳ οἰκίαιν διὰ δύο ἔτη, προκειμένου νὰ χρησιμοποιηται ὡς κατάλυμα τῶν καλογήρων τῆς μονῆς Βαρνακόβης ὁσάκις οὗτοι ἐπισκέπτονται τὴν Ναύπακτον, ἡ ὡς ἀποθήκη τῆς αὐτῆς μονῆς³⁹.

Ο ἐν Χανίων Κρήτης καταγόμενος καὶ ἐν Πάτραις ἐγρατεστημένος Ιωάννης Σποντῆς κατέλιπεν ἔμμετρον Βραχὺν χρονικὸν περὶ ἐνδεὶς ἡλικίας 22 ἐτῶν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου Καστρητζί, Καλαβρύτων προερχομένου θοσκοῦ ὀνόματι Πανάγου, δστις, ἀναλαβὼν ἔργον ιεροκήρυκος, ἐγένετο ἡ ἀφορμὴ ταραχῶν μεταξὺ Ἐβραίων καὶ Χριστιανῶν ἐν Ναύπακτῳ καὶ ἐν Πάτραις κατὰ τὸ ἔτος 1767.

Μεταφέρω ἐνταῦθα τὸ τμῆμα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ναύπακτον⁴⁰.

Ο γοῦς μου μὲ παρακανᾶ κι ὁ λογισμὸς μὲ φίρνει [...] νὰ πῶ τὸ τί συνέβηκεν εἰς κάθε πολιτεία,

εἰς Πάτρα καὶ εἰς Ναύπακτον κι εἰς ὅλα τὰ χωρία [...]

"Ἐνας βοσκός εὑρέθηκε στὸν κόσμον φαρερώθη,

εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸ θέλημα αὐτὸς ἐπροσηλώθη [...]

Αὐτὸς μὲ χωρὶς γράμματα καὶ χωρὶς νὰ σπουδάξῃ ἥθελησε τοὺς Χριστιανοὺς καλὰ νὰ τοὺς διδάξῃ [...]

Εἰς Ναύπακτον ἀπέρασε πάρει κι εἰς τὰ χωρία,

παρησάζει τὸν Χριστὸν στὸν κόσμον παρηστία:

Ξηγῷ τὸ Εναγγέλιον μὲ μία εὐκολία,

καὶ Ἀποστόλονς τοῦ Χριστοῦ καὶ παλαιὰ βιβλία:

καὶ τρέζουν οἱ Χριστιανοὶ ὅλοι νὰ τ' ἀγρούστησον,

τὴν διδαχὴν ὅλη ἔκαμε νὰ τὸν εὐχαριστήσουν

πατάδες καὶ πνευματικοὶ στέκουν μὲ ἀπορίαν

τ' ἀκόσιουν πῶς αὐτὸς μιλεῖ ὅλο θεολογίαν

τόσο τοὺς ἐστερέωσει εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν

ἐκεῖ μέσα στὴν Ναύπακτον, ποὺ στέκω σ' ἀπορίαν

τοὺς ἔκαμε καὶ ἔλαβαν μεγάλην εὐτυχίαν

όποιο δὲν λείπουν παντελῶς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

τὴν Κνημιακὴν καὶ ἐσοτὰς ὅλως αὐτοὶ σχολάζονται,

κι εἰς ὅ,τι τοὺς χρειάζεται τὸν Κνημόν μας κράζονται.

καὶ τὸ παζάρι ἔκαμε τὴν Κνημιακὴν νὰ παύσῃ,

τὸ Σάββατο νὰ γίνεται κανεὶς μὴν τὸ καλάση.

Οι Ἐβραῖοι ὡσάρ τὸ ἄκονσαν πολλὰ τοὺς κακοφάνη

καὶ ἀρτιάλι⁴¹ ἔδουν γὰρ τοῦτον τὸν τζομπάνη:

καὶ ὁ βεζύρης παρευθὺς στέλλει καὶ τὸν ἐκράζει,

τὰ σίδεα τοῦ πέραστε εἰς φυλακὴν τὸν βάζει,

γιατὶ τοῦ ἔταξα πολλὰ ποσῶς νὰ μὴν ἀφήσῃ

τὰ δέ, τι εἴτε δὲν εἴναι ὅλα νὰ ξωστρακίσῃ.

Σᾶν τὸ μαθαν οἱ Χριστιανοὶ εὐγῆκαν στὸν ντιβάνι,

λέγουν πῶς θέλουν βέβαια νὰ πάρουν τὸν τζομπάνη

καὶ κλαύγουν καὶ παρακαλοῦν ἐμπόδιος εἰς τὸν βεζύρη,

νὰ μὴν ἀφήσῃ τοὺς οθριούς νὰ τοὺς γενῆ χατῆροι

κι ἀν εἶναι πῶς ἐκόπηκε Κνημιακὴ τὸ παζάρι,

πολιό⁴² τὸ Σαββάτο γίνεται δὲν εἴν' σ' αὐτὸς ζαράρι⁴³

ἔτζι σᾶν ἄκονσ' ὁ πασᾶς χωρὶς καιρὸν νὰ χάσῃ,

τὸν εἴγαλεν ἀπ' τὰ δεσμὰ νὰ πᾶ νὰ ἡσυχάσῃ

καὶ οἱ Ἐβραῖοι ἐστάθηκαν ἐτότες πικραμένοι

πῶς εἰς δέ, τι κι ἀν ἔκαμαν ἔμειναν γελασμένοι.

Ωσάρ ἔδιδαξε καλὰ στῆς Ρούμελης τὰ μέρη,

ριθ. 7. 156 – 163 (σ. 16, Κρήτη 1594), όριθ. 12. 97 – 98 (σ. 27, Μανεμβασία 1594). Σπ. Λαόπρου. Ενθυμησεων, ήτοι χρονικών ση μειωμάτων συλλογή πρώτη, ἐν NE 7 (1910), σ. 182, όριθ. 230 (Άνδρας – Κρήτη).

27. Μεγάλως ἀπλήγη ἡ Νούπακτος εἰδίκιως ύπο λαομοῦ καὶ τὸ 1742 κατ' ἔνθυμησιν τοῦ ὑπόριθ. 8 δῶδικος τῆς μονῆς Ταξιαρχῶν Αἰγαίου, περιέχοντος τὸν Νομοκάνονα τοῦ Μαλαζού: «Τοῦ 1742 ἐν μηνὶ Μαρτίου 13 ἐποίηκε τὸ θανατικό εἰς τὸν Ἐπακτόν καὶ ἀπόθανον δύο χιλιάδες κοσμοῦ. 1742 Απριλίου 9 ὥποι ἐρίξεν ὡς πανάγαθος Θεός τὴν σπάχην κόκκινην. Βλ. Λίνου Ιωλίτη. Χειρόγραφα μοναστηριῶν Αἰγαίου καὶ Καλαβρύτων, ἐν Λ. Ἑλληνικά 11 (1939), σ. 84.

28. Σπ. ΛΑΖΜΠΡΟΖ ΖΕΛΕΥΧΟΣ ιετορικῶν ἔγγραφων περὶ διαφορῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῷ Δημοσίῳ Ἀρχεῖ τῆς Βενετίας, ἐν NE 11 (1914 – 1915), σ. 451. Μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ φακέλου τούτου προτίθεμαι νά ἀσχοληθῶ μελλοντικῶς.

29. Eviya Celebi, Seyahatname, tom. 8, Istanbul 1928, σ. 612 – 617.

30. Jacob SPON & George Wheler, Voyage d'Italie, de Dalmatie, ee Grèce, et eu Lecant, faites années 1675 & 1676: PAR — tome II, A Amsterdam 1679, σ. 22 – 24. Τῶν αὐτῶν Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce, et du Levant, fait aux années 1675 & 1676 par —, tome II, A La Haye 1724, σ. 16 – 21. Πρβλ. K. N. Σόθα. Χρονικόν Ἀνέκδοτον Γαλαζερίου, Αθῆναι 1865, σ. 40 – 41.

31. George Wheler, Voyage de Dalmatie, de Grèce, et du Levant, par — tome II A Amsterdam 1689, σ. 325 – 328.

32. Ἐνθ' ἄντα, ἔκδ. Amsterdam 1679, σ. 16, ἔκδ. La Haye 1724, σ. 10.

33. Ἡ πληροφορία παρατίθεται οὕτως καὶ ἐν Θωμοπούλου - Τριανταφύλλου, Ἐνθ' ἄντα, σ. 433. Πρβλ. K. Τριανταφύλλου, Ἰστορικὸν Λεξικὸν Πατρῶν, σ. 163. Ἐν σ. 495β. δῆμας, ἀναφέρεται δῆτα τὸ τρίτον τοῦ πληθυμῶν ὀποτελῶν οἱ Τούρκοι.

34. K. Τριανταφύλλου, σύνθοι, σ. 495β.

35. Ἐνθ' ἄντα, σ. 323.

36. Ἐνδεικτικά ποσοστά καὶ ὄριθμοι.

37. Ποσοστὸν 80% τῶν ἐν Πότραις Ἐβραιῶν.

38. P. M. Coronelli, An historical and topographical account of the Morea, Negropont, and the maritime places as far as Thessalonica etc., London 1687, σ. 229. Τοῦ σύνθοι

εἰς τὴν Βοστίτζα ἀπέρασε τοῦτο τὸ κιλοκαῖδι

Τὸ θέμα τῆς ἡμέρας τῆς διενεργείας τῆς καθ' ἔβδομάδα ἀγορᾶς, ἐὰν δηλ. αὗτῇ θὰ εἰναι τὸ Σάββατον, ὅποτε ἀντιβαίνει πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα τῶν Ἐβραίων, ἢ ἡ Κυριακή, ὅποτε ἀντιβαίνει πρὸς τὰ τῶν Χριστιανῶν ἀντιστοίχια, ἀπετέλεσε πάντοτε ἀφορμὴν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν δύο κοινοτήτων. Ὁ καθηρισμὸς τοῦ Σάββατου ἀντὶ τῆς Κυριακῆς ὑπῆρξε ζήτημα ἐπὶ τοῦ ὄποιου ἐπέμεινεν ἰδιαιτέρως καὶ ὁ ἔθνομάρτυρος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς (1714 – 1779), αὐτὸς δὲ ἦτο εἰς τῶν λόγων δι' οὓς ἤλθεν εἰς δξεντάτην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἐβραίους, παρὰ τῶν ὄποιων ἐπολεμήθη μὲν σον φανατισμόν⁴⁴. Ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀπόψεων τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ναυπάκτου κατὰ τὸ ἔτος 1767 δυνατὸν νὰ σημαίνῃ ὅτι εἶχεν ἥδη ἀλλάξει ἡ πασοτικὴ ἀναλογία μεταξὺ τῶν Ἐβραίων καὶ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως, τὴν ὄποιαν ὑπεθέσαμεν ὡς ὑπάρχουσαν τὸ 1676 συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ Spon - Wheler πυρεγγύεινα στοιχεῖα. Ἡ μεταβολὴ τῆς ἀναλογίας θὰ ἦτο, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἰς βάρος τῶν Ἐβραίων.

Ο Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντῖνος ἐπαναλαμβάνουν τὴν εἰδὴν ἡτοῖ «οἱ Ἐπαγχος τώρα ἔχει δύο ἐκκλησίας, ἓφτα τζαμιά καὶ τγία συναγόγια»⁴⁵.

Ἄγνοις πόθεν ἀντιλῶν ὁ Τριανταφύλλου⁴⁶ γράφει ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐναπομεινάντες ἐν Πάτραις Ἐβραῖοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ η' αἰώνος μετέβησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Ναύπακτον. Ἀλλὰ αἱ συνθῆκαι αἱ δημιουργηθεῖσαι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ὁρλώφ τοῦ 1770 καὶ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούν Κακιναζέτζη (1774), συμπληρωθεῖσαν ἀργότερον ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ Καβάκ Λιναλῆ, ἀνέδειχαν τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Γαλαζειδίου κυρίως, ἡ δὲ Ναύπακτος περιέπεσεν εἰς οἰκουμένην μαρασμὸν καὶ ἀπομόνωσιν.

Ο Leake, ἐπισκεψθεὶς τὴν Ναύπακτον (Ἐρακτό) τὸ 1806 γράφει ὅτι «περιλαμβάνει ἐντὸς τῶν τειχῶν της περὶ τὰς τετρακοσίας τονονιάς οἰκογενείας καὶ τριάκοντα ἑρσαῖκας. Οἱ Τούρκοι διαβιοῦν ἐντὸς ἡρειτομένοις οἰκιστῶν ἐν ἀθλιότητι καὶ πτωχείᾳ, μή ἐργαζόμενοι, ἐνεκα τῆς ὑπεροφύιας των καὶ διὰ τῆς περιφρονήσεως καὶ τῶν καταπιέσεων ἐμποδίζοντες τοὺς Ἑλληνας τὰ ἐγκατασταθεῖν ἐνταῦθα. Οἱ τελενταῖοι, ὡς συνήθως προκειμένον περὶ τῶν ὠχυρωμάνων πόλεων τῆς Τονονίας, δὲν ἐπιτρέπεται τὰ κατοικήσουν ἐντὸς τῶν τειχῶν. Αἱ οἰκίαι των σχηματίζοντων ἐν προσάστιον εἰς ἐκατέραν τῶν πλευρῶν, εἰς ἐκαστον τῶν ὄποιων ὑπάρχοντων περὶ τὰς ἐκατὸν οἰκίας, ἀλλὰ δὲν εἰναι τῶρα κατωκημέναι περισσότεραι τῶν ἡμίσεων⁴⁷». Κατὰ ταῦτα ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τὸ 1806 ἦτο, κατὰ τὸν Leake, ἡ ἔξης:

Τοῦρκοι, οἰκογένειαι	400	ἄτομα	2.000
Ἐβραῖοι	30	»	150
Ἐλλήνες	100	»	500
Σύνολον	530		2.650

Μετὰ ἔνδεικη ἔτη, τὸ 1817, ὁ Pouqueville γράφει ὅτι «καθ' ἐκάστην η Ναύπακτος (Lépante) ἐρημώνεται. Οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἐβραῖοι, οἱ ὄποιοι ἡσαν πολυάριθμοι ἀλλοτε, ἔφυγον τὴν ἐρημωθεῖσαν ταῦτην γῆν, ἵστις ὁ πληθυσμὸς θὰ περιφρισθῇ μετ' ὀλίγον εἰς τὸν τοῦ οἰκου τὸν πασᾶ, τῆς φρουρᾶς του καὶ τῶν οἰκείων τοῦ⁴⁸». Η εἰδὼν αὐτή εἰναι ἵσως ὑπερβολική, ἀλλὰ δὲν ἐπέχει πάρα πολὺ μιᾶς θιλιβερᾶς ἀληθῶς πραγματικότητος. Ο Pouqueville δῆμας ἀντιφάσκει εἰς ἐκαστὸν δίδων ὡς συνολικὸν πληθυσμὸν τῆς Ναυπάκτου τὸν ἀριθμὸν τῶν 8.500 ψυχῶν, ἥτοι 1.700 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν χίλιαι τουρκικαὶ

τοῦ *Description geographicque et historique de la Morée, etc.*, Α Paris 1687, σ. 102. *Die Hoche Stein - Klippen und Gebürge Cyaneae, Olympus und Athos etc.* Augsburg 1688 σ. 60.

39. Διογένεος Α. Ξανθάστου, Ανεκδότα έγγραφα τῆς ἐν Δωρίδι ἵερδος μονῆς Βαρνάκοβας, ἐν π. *Ἐλληνικά* 11 (1939), σ. 34 (= ἀνάτοπον σελ. 22). Πρβλ. Π. Π. Καλονάρου, Βαρνάκοβα, Αμφίσσα 1957, σ. 145 – 146.

40. Δημητρίς διὰ στιχών αραιῶν περὶ τοῦ βιστοῦ ὅπου ἐφανερώθη εἰς τὸν Μινύα κατὰ τὸ 1767 ἐν μητρὶ Σεπτεμβρίῳ 18, ἐν *Μανουὴλ I Γεδεωνικόν Αρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ιστορίας*, τομ. 4. *Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1911 – 1914*, σ. 398 – 407.

41. Αρτζιάλη ἡ ἀρτζιάλη ἢ ἀρτζιούχαλη ἢ ἀρτζιούχαλη, τὸ τουρκ. *artziali* ἢ *artzihali* = ἔγγραφον, ἀναφορά μήποτες.

42. Πολιό = πλιό, πλεον.

43. Ζαράρι ἡ ζαράρι τὸ τουρκ. *zaria* = ζημιά, βλάβη.

44. Φάνη Μιχαλοπούλου, Καστοριά Απίστολος, Αθῆναι 1940, σ. 8 β' κατ. 116.

45. Τοὔγρυφο νεωτερική, ἔρασμοποιητική διαφορούσ συγγραφεῖ, παρὰ Δανιηλού ιερομόναχού καὶ Γρηγορίου ἱερόδικαν τῶν Δημητριακῶν, νῦν πρώτην τυποῖς ἐκδοθεῖσα ἐπιτασσάτη τῶν ίδιων καὶ φιλοτίμων χρηματική συνδρομῇ τοῦ ἐντυμοτάτου κυρίου Ἰθοῦ Δροσινοῦ Χατζῆ. Ἡρόν τοῦ ἑξ' Αμπελάκιων, τόμος πρώτος, περιέχων τὴν Εὐρωπαϊκήν Τοιρκία, Ἰταλία, Σπάνια, Πορτογαλία καὶ Φράντζα. Ἐν Βιέννῃ 1791 σ. 199.

46. Κ. Τριανταφύλλου, ἔνθ' ἀνιατ. σ. 414.

47. Wm. Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, tom. II, σ. 609.

48. F. C. H. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, δευτέρη εdition, tom. IV, Paris 1826, σ. 49.

49. Αὐτόθι, σ. 3 – 4, 13.

50. Ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Ναυπάκτιας παραδίδεται ἡ ὑπαρξίς Ἐβραϊκού καὶ Ἐβραϊκῶν μόνον ἐν τῷ χωρίῳ Περιστα τῶν Κραββάτων. Οὗτοι ἀπεχωρήσαν ἐκεῖθεν, κατὰ τὴν τοπικὴν παράδοσιν πάντοτε περὶ τὸ τέλον τοῦ ἡ^τ αἰώνος. Βλ. Θανάσητος Παπαθανασόπουλου, Ιστορικά καὶ λαογραφικά τῆς Περιστας, β' συμπληρωμένη ἐκδοση, Αθῆναι 1967, σ. 12.

51. Τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ καὶ σπὸ τῆς θέσεως ταῦτης διὰ τὴν τοιδύντην πολύτιμον βοήθειάν του.

52. Αἱ παρατηρήσαις ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν ἐπιγραφῶν παρατίθενται ἐν τέλει.

καὶ ἐπτακόσιαι ἐλληνικαῖ. Σημειωθήτω ὅτι δὲν μυημονεύει τὴν ὑπάρξιν Ἐβραίου τινῆς πλέον⁴⁹

· Η Ἐβραϊκὴ παροικία τῆς Ναυπάκτου μετὰ τόσον μακρὸν βίου εἶχεν ἐκτείνει καὶ δὲν ἐπανασυνεστήθη, ἔκτοτε. Εἰς τὰ μέχρι τοῦτο γνωστὰ περὶ αὐτῆς προστίθενται νῦν καὶ αἱ ἀκολούθως δημοσιευμέναι πέντε ἐπιγραφαῖ, στίχους καὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἀφορμὴν πρὸς σύνταξιν τῆς παρούσης⁵⁰.

Αἱ ἐπιγραφαῖ.

Νῦν τις εὑρέθησαν ἀπασαι εἰς τὴν τοποθεσίαν ·Ο βρηγόλακκα (καὶ – εις, ή καὶ δ) κατὰ τυχαίας ἀνασκαφάς. Ἡ πλάξ, ἐπὶ τῶν δύο δψεων τῆς ὑποίκειας εἶναι γεγραμμέναι αἱ ὑπ' ἀριθ. Ια καὶ 1β ἐπιγραφαῖ, τηρεῖται παρ' ἔμοι, κατόπιν εὐγενοῦς παραχωρήσεως τοῦ φίλου συμπολίτου Δημοσθένους Πλατακούλου, φιλολόγου. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 3 περιλαμβάνεται εἰς τὴν μικρὰν συλλογὴν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Παπαχαράλαμπείου Δημοσίας Βιβλιοθήκης Ναυπάκτου. Τέλος αἱ λοιπαὶ δύο παραχένουν εἰς χεῖρας τῶν εὑρετῶν των, γωνικῶν ἐγκατασταθέντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς ·Ο βρηγόλακκα.

Καθ' ὅσον γνωρίζω, τούλαχιστον δύο ἀκόμη τοικῦνται ἐπιγραφαὶ εἶχον εὑρεθῆ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὑπὸ τοῦ ἐκλιπόντος καὶ καταλιπόντος μνήμην ἀγαθήν πρεσβύτου Λάμπρου Φράγκου, ὅστις προσήνεγκε ταύτας τὸ 1922 πέριος ἐρμηνείαν εἰς τὸν τότε μητροπολίτην Ναυπακτίας καὶ Εύρυτανίας Ἀμβρόσιου Νικολαΐδην, ἀφανισθείσας ἔκτοτε.

Ο φίλος καθηγητὴς τοῦ Ἐβραϊκοῦ Πανεπιστημίου ·Ιεροσολύμων κ. Ζνί Λικορί, ὅστις εἶχε τὴν εὐγενὴ καλωσόνην νὰ μεταχρωτίσῃ εἰς τὴν Ἀγρινοὺν τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας καὶ νὰ προσθέσῃ καὶ παρατηρήσεις τιὰς ἐπὶ τοῦ Ἐβραϊκοῦ κειμένου⁵¹, ἔξετίμησε διὰ τῶν ἔξης τὰ κείμενα τῶν ἐπιγραφῶν⁵²:

«1) Ἐὰν ἔξαιρεθῇ ἡ ὑπ' ἀριθ. 1β ἐπιγραφὴ, λόγῳ τῆς ἀνοιχθογραφίας καὶ τοῦ ὄφους τῆς, αἱ ἐπιγραφαὶ 2 καὶ 3 εἶναι συντεταγμέναι εἰς ὀραίαν Ἐβραϊκήν. Ἡ ἐπιγραφὴ 2, ἀν καὶ μεταχειρίζεται μίαν παράφρασιν ἀπὸ τὴν Ἐβραϊκὴν τῆς Βίβλου, περιλαμβάνει, ἐπίσης, καὶ μίαν ὀραίαν Ταλμοδικὴν φράσιν («Ἡ παρονσία τοῦ ἐξητήθη ἐν τῇ Οδυσσαίᾳ Σωνόδῳ»), ἐνῷ δὲ ἐπιγραφὴ 3 ἀναγνώσκεται ὡς ποίημα (θρηνητικὸς ὄφος) καὶ πενταφράνει μερικὰς ὥμιδος απαληξίας, ὡς ἐπίσης καὶ βιβλικὰ ωρτά. Ἀμφότεραι προϋποθέτουν ἕψηλὸν μορφωτικὸν ἐπιπέδον ἐκείνων οἱ ὄποιοι τὰς συνέτιξαν. Άλι λοιπαὶ ἐπιγραφαὶ δὲν ἔχουν τι τὸ ἀσύνθετος ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόφεως.

2) «Ολαι αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον τῆς αὐτῆς πειρίδον, ταῦτιστ' αἰῶνος, μᾶλλον προζεχωρημένον.» Άλλα, ἐν ἀπονοσίᾳ ἐτέρον ἐπιγραφικοῦ ὄντος ἐπὶ Ναυπάκτου, αὐταὶ ἀποτελοῦνται ἐπιπόσθετον ἀπόπτημα.

3) Τὰ δόνυμάτα *Sabbag*, *Khaluf* καὶ *Surrur* εἶναι ἀγατολικῆς προελεύσεως, ἀλλ' οὐδὲν ἔτερον δύναται τὰ λεχθῆ περὶ τῆς ταυτότητος τῶν προσώπων.

4) «Ο θρῆνος διὰ τὸν θάνατον τοῦ νέου κατὰ τὸ λοιμὸν τοῦ ἔτους 1597, μᾶς ἐθιμίζει διμοίους θρήνους ἐκ Κρήτης κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον συγχρόνους (τελευταῖα δεκαετοῖς τοῦ ιστ' αἰῶνος).» Ενεκα διαφορῶν περὶ τὴν σύνταξιν μιταῦν τῆς Ἐβραϊκῆς καὶ τῆς Ἐλληνικῆς οἱ ἐν μεταφράσει πρῶτοι ὀκτὼ πτίχαι δὲν ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς πρὸς τοῦ τοῦ Ἐβραϊκοῦ κειμένου. Τὸ ωνθμακόν, ἔξ ἄλλου, στοιχεῖον, τὸ ὄποιον ὑπάρχει εἰς τὸν τέσσαρας πρώτους στίχους, δὲν εἶναι δυνατὸν τὰ λεχθῆ περὶ τῆς Ἐλληνικῆν».

Σημειωθήτω, τέλος, ὅτι ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἔχει ὡς ἔξης 1^ο (1545), 1^ο (1546), 4 (1581), 2 (1591) καὶ 3 (1597).

Ἐπιγραφὴ 1α.

Ἐπὶ μαρμάρου διαστ. 0,35 × 0,225 × 0,025.

זאת מצבת קבורה
הבהיר רבוי יוסף
סבאנוּן ברבר
שבתי סבאנוּן
היום יומן נשבה
ויחל חדש ניסן
אונחת השרה ליזורה

זאת מצבת קבורה
הבהיר רבוי יוסף
סבאנוּן ברבר²
שבתי סבאנוּן
היום יומן נ' בשבת
י' ח לחודש ניסן
שנת השה³ ליצירה

[Μετάφρασις:]

Οὗτος ἐστίν ὁ ἐπιτύμβιος λίθος τοῦ τάφου

τοῦ νεαροῦ Ραββὶ Ἰωσὴφ

Sabbag, εἴθε νὰ ἀναπαυθῇ ἐν Ἐδέμ¹, νίοῦ τοῦ τετιμημένου Ραββὶ²

Shabbetai Sabbag, εἴθε νὰ ἀναπαυθῇ ἐν Ἐδέμ¹,

σήμερον, τὴν τριτην ἡμέραν τοῦ Σαββάτου [= τὴν τριτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος
= τὴν Τριτην /]

τὴν δεκάτην ὁγδόην τοῦ μηνὸς Νισάν (Nisan)

(κατὰ) τὸ ἔτος 5305 ἀπὸ τῆς Δημιουργίας [τοῦ Κόσμου]³.

Ἐπιγραφή 13.

Ἐπί μαρμάρου διαστ. $0,35 \times 0,225 \times 0,025$. Εἰς τὴν ἑτέραν ὅψιν τῆς πετρᾶς γεμένη.

זאת מצבת
קבורת היושב
המשוכל ר' טוביה
בר' מנחם נען ז
لتשרוי לייצור
שנת ה'שוו.
תצבה ומק.

[Μετάφρασις:]

Οὗτος ἐστὶν ὁ ἐπιτύμβιος λίθος
τοῦ τάφου τοῦ ἡλικιωμέτρου,
τοῦ ἀποθανόντος ¹Ραββὶ Τωβίᾳ (*Tobiah*)
νίοῦ τοῦ ²Ραββὶ ³Μεναχέμ (*Menahem*), εἴθε ρὰ ἀναπανθῆ ἐν ⁴Ἐδέμ¹,
τοῦ (μηρὸς τοῦ) Τισρὶ (*Tishri*), ἀπὸ τῆς (ἐποχῆς τῆς) Δημιουργίας⁵
(ἐν) τῷ ἔτει 5307⁶.
Εἴθε (ἡ ψυχή του) ρὰ εἶναι δεδεμένη εἰς τὸν δεσμὸν τῆς ζωῆς⁷
καὶ ἡ ἀνάπτωσις αὐτοῦ θέλει εἰσθαι ἐν δόξῃ⁸.

Ἐπιγραφὴ 2.

Ἐπί μαρμάρου διαστ. 1,06 × 0,46 × 0,08 μ.

את האבן זוית שמשתי
לוברון מצבת קבורת אש⁹
חיל רב פעילים החכם הנעלם
לשם ולתלה בהר¹⁰ מנחם
בכמיה¹¹ חסדי בית חזון
¹²תנצהה

¹³נתבקש בישיבה¹⁴ של מעלה
¹⁴שני ימים לחדש שבט שנות
¹⁵השנה

[Μετάφρασις:]

Τοῦτον τὸν λίθον ἔχω τοποθετήσει
ώς μνημεῖον, ἐπιτύμβιον λίθον ἀνδρὸς⁹

δυνατοῦ, δστις ἔκαμε μεγάλα κατορθώματα, τοῦ σοφοῦ (ὁ ὄποιος) ἐξυμηθῆ
δνόματι καὶ ἐγκωμίῳ, τοῦ σεβαστοῦ [καὶ] φρονίμου Ῥαββί¹⁰

[Μεναχείμ (Menahem),
νίοῦ τοῦ σεβαστοῦ μας διδασκάλου Ῥαββί¹¹ Hisdai τοῦ οἴκου τοῦ Hazzan.

Εἴθε ἡ ψυχή του νὰ εἶναι δεδεμένη εἰς τὸν δεσμὸν τῆς ζωῆς¹².

(Τούτου)¹³ ἡ παρονσία ἐζητήθη ἐν τῇ Οὐρανίᾳ Συνόδῳ¹⁴ (τὴν)¹⁵
(πρώτην [ἢ ἀλλην] ἡμέραν [τῆς ἑβδομάδος])¹⁶, δευτέραν τοῦ

[μηνὸς Σεβάτ (Shevat), (κατὰ) τὸ ἔτος

|| 5351 ||¹⁷.

Metaplastic

Αναλέβετε, σες τις νεούς, παρόπιν θηράνων
δια την αραιόν και κακέλαυγχουν νέον
διατίς απελαυνώθη (της Σοζής)
από την θελετική σκέψη (γαμούν τελέτης)
από επιτημένος εφόρσουνται και φαμάντων¹⁴
Ημεράντω, σύντος ὁ Σάλομων Khalif απεβίωσε
ο Τ. Βασιλής (= ευτά το λοιμώ) ἐνώπιον του Κερύμ¹⁵,
την Δευτέρη την δεκάτη πελμάτη ήμέρα
του μηνού Φανως (Ταπτουζ), (κατά) το έπος
ειπε ο Απόστολος της Δημονομίας περί τον Κόσμον.

שאו בהרים קינה
סורה על בלהר נסיך
ומשביל אשר פנה
בלחופה רעננה
ויא שמחה ולא
שרום וימת שלמה
כלויה במנפה שלמה
עליה ה' בום כט' ים
להרשותו שנת
ההפטון ליריתת

מצבת קבורת
הוקן היישש
הגבון בהר ^{ז'}
סעדיה צורוּר ^{ז'}
נע שגפֶט ^{ז'} ב-
ה' לטבת השמאנַט
טנאָרט

[Metaphysics]

(Οὗτος εἶναι δέ) ἐπιτύμβιος λίθος ἐπὶ τοῦ τάφου
τοῦ γηραιοῦ καὶ ἥλικιωμένου,
τοῦ σοφοῦ, τοῦ σεβαστοῦ διδασκαλῶν· Ραββὶ²¹
Saadyah Surur²² ἢ Surrah Suddud.
εἴτε νά ἀνάσταθη ἐν Ἔδει¹, θάτις ἀπέθεν²³ τὴν Τετράτην²⁴,
τὴν πέμπτην (ἡμέραν) τοῦ (μηνὸς) Τεβέτ (Τένεθ). 5341²⁵.
Εἴτε ἡ ψυχὴ του νά είναι δεδεμένη ίζ τὸν δεσμὸν τῆς ζωῆς¹².

Συμειώσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν ἐπιγραφῶν.

1. **סונטומוגרפיה.** 'הַנּוֹחַ עָדֵן.'
2. **סונטומוגרפיה :** 'הַשְׁנִינוֹת : בֶּן בֶּבֶד רַבִּי.'
 3. $5305 = 1545$ ἀπὸ Χριστοῦ.
 4. **סונטומוגרפיה.** 'הַשְׁנִינוֹת : בֶּן רַבִּי.'
 5. **Λανθασμένον.** "Ἐπρεπε νὰ γραφῇ **λίζιοργή**. Είναι περίεργον τὸ δὲ ή «Ἐποχὴ ἀπὸ τῆς Δημιουργίας φέρεται μετά τὸν μῆνα.
 6. $5307 = 1546$ (!) ἀπὸ Χριστοῦ. Χωρὶς ὁ μῆν Τισρὶ νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸν Σεπτέμβριον.
 7. **Λανθασμένον.** "Ἐπρεπε νὰ γραφῇ : **תַּנְצַבָּה** μετὰ συντομογραφικῶν σημείων. Βλ. σημ., (12).
 8. **סונטומוגרפיה.** 'הַשְׁנִינוֹת מִנוּחָתוֹ בֶּבֶד. Τὰ συντομογραφικὰ σημεῖα ἔλλειπον. Πρβλ. 'הַσְׁאָתָן' *ια'* : 10.
 9. **Λανθασμένον.** "Ἐπρεπε νὰ γραφῇ : **אֲיוֹשׁ**. 'Η δὲ ἔκφρασις κατὰ τὸν Σαμουὴλ B' καὶ : 20 καὶ Χρονικὰ A' [= Παραλειπόμενα A'] *ια'* : 22.
 10. **סונטומוגרפיה.** 'הַשְׁנִינוֹת הַרְבֵּי רַבִּי.'
 11. **סונטומוגרפיה.** 'הַשְׁנִינוֹת הַרְבֵּי רַבִּי : בֶּן בֶּבֶד מִוּרְנוּ הַרְבֵּי.'
 12. **סונטומוגרפיה.** 'הַשְׁנִינוֹת צְרוּרָה בְּצְרוּרָה חַיִם. Πρβλ. Σαμουὴλ A', *κε'* : 29.
 13. **פִּתְחָנָן** τὸ γράμμα **שׁ** προηγεῖτο τῆς ἀλεξινῆς δίδον : **שְׁנַתְכְּבָשׁ** ('Εξιτηλονι;).
 14. **Προτιμότερον** λι' **שְׁיִבְחָה**
 15. **פִּתְחָנָן** 3-4 γράμματα **בַּיּוּם** ἡ 'בַּיּוּם' ἔξιτηλα.
 16. **פִּתְחָנָן** ἡ πρότασις ἥρχιζε δὲ ἐνὸς γράμματος σημαίνοντος τὴν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος ἵσως **בָּ** (Κυριακή), ἡ **בָּ** (Δευτέρα), κλπ.
 17. $5351 = 1591$ ἀπὸ Χριστοῦ. Δὲν ἔχουν ἔννοιαν τινὰ αἱ γραμμαὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τῆς ἡμερομηνίας.
 18. **Αὐτὸς ὁ τύπος** (ἀντὶ τοῦ **שִׁירִים**) συμφώνως πρὸς τὴν Γένεσιν λα' : 27
 19. 'Η πρότασις συμφώνως πρὸς 'Αριθμοὺς *ιδ'* : 37.
 20. $5357 = 1597$ ἀπὸ Χριστοῦ.

('Ανάτυπον ἐκ τῆς
«Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας
Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν»,
τόμος σ', Αθῆναι 1968).

ΣΑΛΟΜ ΣΑΜΠΑΤ

Σέ προσμένει ἡ ψυχή μου
μὲ γαλήνη καὶ χαρά
στὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου – σου
ζεχνῦ τῇ συμφορά.

Καὶ γελῶ καὶ τραγουδῶ
καὶ τόν Ἄδονάι ὑμνῶ
πού ἀξιώνει τέτοια ἡμέρα
νά τῇ δῶ.

Σπῆς καρδιᾶς τὸ περιβόλι
ἡ Τορά ἀνθίζει δλῆ
ἰουδαῖοι συναχθεῖτε
νά γιορτάσουμε τῇ σχόλῃ.

Ὦλη στή Συναγωγή
εἶν' Σαββάτου ἐντολή
ἀπό δλῆνε τῇ γῆ
εἶν' Σαββάτου ἐντολή.

Σάββατο, Σάββατο χαρά μεγάλη
παύει ὁ ἀγώνας κι ἡ βιοπάλη
Σάββατο, Σάββατο χαράζει ἡ αὐγή
γιορτάζει τό σύμπαν τοῦ γένους Δαιδό^ς
Ἐλάτε, ἐλάτε στή Συναγωγή.

Στῶν ραββίνων μας τήν ἡρεμη ματιά
κι ἀπ' τῶν ραββίνων τῇ γλυκιά λαλά
πάει ὁ ὕμνος μελωδία στὸν ούρανό
τό ὄγιο Σάββατο μέ δλο τό λαδ.

Ἄκου ἑκστατικά ὡ̄ γένος τοῦ Ἰσραὴλ
στούς φοίνικες πῶς ψάλλουν τούς ὕμνους τοῦ
Δαιδό,
οἱ φτερωτοί ψαλτάδες ἀπ' δλες τίς φυλές,
δέν ἔχουνε νομίζεις κι αύτοί Συναγωγές;

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

(Ἔπο τή συλλογή «Παιδικά Τιτιβισματα». Ἀθῆναι 1981)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ

Στό περιοδικό «ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ» (Φεβρουάριος 1981) δημοσιεύονται τά παρακάτω:

«Ἐνα πρωτότυπο (καὶ συνάμα τραγικό στό περιεχόμενο) βιβλίο - ντοκουμέντο κυκλοφόρησε τό Κεντρικό Ἰσραηλιτικό Συμβούλιο. Ἡ ἔκδοσις αὐτή πού ἐπιγράφεται Βιβλίο Μνήμης περιέχει ὄνδρατα Ἑλλήνων, Ἐβραίων τό θρόκουεμα, πού ἔχασαν τῇ ζωῇ τους στά Χιτλερικό στρατόπεδα.

Τό βιβλίο δέν περιέχει δλα τά ὄνδρατα τῶν Ἑλλήνων θυμάτων τοῦ Ὀλοκαυτώματος, γιατί τά περισσότερα στοιχεῖα ἔχουν καταστραφεῖ ἀπό τούς Ἰδιους τούς Ναζί, μέ τήν καταστροφή τῶν Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων τῆς Ἐλλάδος.

Τά στοιχεῖα δίνονται μέ ὀπλότητα, λιτότητα, χωρίς λόγια καὶ περιγραφές. Ἀλλωστε δέν χρειάζονται λόγια, δταν κάθε ἔνα ἀπό τά ὄνδρατα πού περιέχονται ἀποτελεῖ ἀπό μόνο του μιά ιστορία».

Η ΒΙΒΛΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΣΟΥ:

Τί κι ἄν εἴσαι Μωαμεθανός
Χριστιανός ἢ Ἐβραῖος

Προλογίζοντας τήν 17η Παγκόσμια Ἡμέρα τῆς Βίβλου, στό Πνευματικό Κέντρο Ἀθηνῶν, στίς 9 Φεβρουαρίου 1981, ἡ κ. Ρόζα Ἀσσέρ εἶπε, μεταξύ δλλων, σχετικά:

Μιά καὶ τιμᾶς τή μητέρα καὶ τόν πατέρα σου
Μιά καὶ δέν ἔχεις ἀφαιρέσει τή ζωή συνανθρώπου σου

Μιά καὶ τιμᾶς τό γάμο σου καὶ δέν ἔχεις λερώσει τό στεφάνι σου, ὅπως λέει ὁ λαός

Μιά καὶ δέν κλέβεις

Μιά καὶ δέν δίνεις ψεύτικες μαρτυρίες

Μιά καὶ δέν ὄρκιζεσαι στή ὄνομα τοῦ Κυρίου γιά ψεύτικα ἢ ἀσήματα τράματα.

Μιά καὶ δέν φθονεῖς τοῦ γείτονά τη γυναίκα, τό σπίτι, τά ζωά, τούς δουλους καὶ διτίδηποτε είναι δικό του.

Μιά καὶ τηρεῖς τήν ἐβδομαδιαία ἀργία, δχι μόνο γιά σέ ἀλλά καὶ γιά αὐτούς πού ἔχεις στή δούλεψή σου.

— ὅπως λένε οἱ ἐντολές

— Και ἐφ' ὅσον θεωρήσεις ιερό σου καθήκον κάθε μέρα νά διδάσκεις γιά αύτές τά παιδιά σου (Δευτερόνιο 6 - 7)

— Και ἐφ' ὅσον κατορθώσεις ν' ἀγαπήσεις τό συνάθρωπό σου σάν τόν ίδιο σου τόν ἔαυτο.

Τότε ἡ Βίβλος είναι δική σου τί κι ἄν είσαι Μωαμεθανός, Χριστιανός ἢ Ἐβραῖος.

Τήν ἀπαράγραπτη σταθερότητα τῶν παραπάνω ἔρχεται κάθε χρόνο καὶ θέλει νά τονίσει τή Παγκόσμια Ἡμέρα τῆς Βίβλου.

Καθιερώθηκε πρίν 17 χρόνια.

Τήν ιδέα τή γέννησε ἡ Rain Grous - Pollak προϊσταμένη τότε τοῦ τμήματος κουλτούρας τῆς γυναικείας σιωνιστικῆς ὄργανωσης στό Ἰσραὴλ. Ἡταν μιά ἀνταπόκριση στή γενική διαπίστωση ὅτι οἱ Ἐβραῖοι τῆς Διασπορᾶς δέν γνωρίζουν τά κείμενα τῆς Βίβλου, αύτοί πού είναι ὁ Λαός τῆς Βίβλου. Κι ἀκόμη ἡταν μιά ἀπάντηση στά ὅσα δεινά μπόρεσαν λιγοι τρελλοί νά ἐπιβάλουν στούς Ἐβραίους, γιατί οι λαοί δέν ηξεραν τί σημαίνει Ἐβραῖος.

Μέ τήν Ἡμέρα τῆς Βίβλου δίνεται ἡ εύκαιρια νά μελετηθεῖ τό ίδιο θέμα σέ περίπου ίδια χρονική στιγμή (στή γιορτή τῶν Σοφών, τό Μάιο κανονικά) ἀπό 50 σχεδόν Ἰσραηλιτικές Κοινότητες τής Διασπορᾶς. Κι ἀνάμεσά τους είναι τής Ἀθήνας τής Λάρισας, τής Θεσσαλονίκης. Σύγχρονα ὅμως είναι εύκαιρια νά συνεργαστούμε μέ Χριστιανούς συμπολίτες, πάνω σέ κείμενα καὶ θέματα κοινά. Οι 60 περίπου γυναίκες τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας τής Ἀθήνας, πού ἔχομε ἀσχοληθεῖ μέ τήν ἡμέρα τῆς Βίβλου, θυμόμαστε μέ συγκίνηση τή Βοήθεια καὶ τήν προσφορά, τή συμπαράσταση κι ἐκτίμηση γιά αύτήν ἀπό τούς Χριστιανούς φίλους μας.

ΟΙ Έβραιοι στον Κόσμο

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΠΡΟΣΒΛΕΠΕΙ ΣΕ ΜΙΑ ΔΙΑΡΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Λονδίνο: Σέ πρόσφατη διμιλία του στο Λονδίνο ό. κ. Άμπα Έμπαν, Ισραηλινός βουλευτής και τ. υπουργός των Εξωτερικών, άναφερόμενος στήν τελευταία επίσκεψή του στην Αίγυπτο, δήλωσε ότι η αίγυπτιακή ήγεσία θεωρεῖ τις συμφωνίες του Κάμπ Ντάϊβιντ σάν τη βάση για μία διαρκή ειρηνη μεταξύ Ισραήλ και Αίγυπτου. Την έπιθυμία αυτή για την είρηνη τη συμμερίζονται, όχι μόνο ο πρόεδρος Σαντάτ, άλλα και όλη η αίγυπτιακή ήγεσία. Αύτο, έτοιμος ό. κ. Έμπαν, αποτελεί μιά μεγάλη έξαλιξη στις αιγυπτιακές αντιλήψεις, έν συγκρίσει με έκείνες πού έπικρατούσαν κατά την προηγουμένη έπισκεψή του στο Κάιρο, τον Απρίλιο του 1979. Στη συνέχεια δήλωσε ότι το Ισραήλ και η Αίγυπτος ξεχωρίζουν σήμερα σαν μία διαση λογικής μέσα σε όλη τη Μέση Ανατολή. Αναφορικά δε μέ τους Παλαιστίνιους, είπε ότι το Ισραήλ μόλις διακρίνει μιά κάποια αξιόπιστη πιθανότητα είρηνεσεως, θά ανταποκριθεί άμεσως. Αύτό που απαιτείται πρωτίστως, είναι μια άλλαγη των προθέσεων των ίδιων των Παλαιστίνιων, συμπλήρωσε.

Ο κ. Άμπα Έμπαν άπέδωσε φόρον τιμής στά ισραηλινά Πανεπιστήμια, συμπεριλαμβανόμενου και του Πανεπιστημίου Τέλ – Αβίβ, για την πολ ίτην συνεισφορά τους στήν οικονομική αναδιάρθρωση και την ασφάλεια του Ισραήλ. Όπως δε άνεφερε, μετά τη συμφωνία είρηνης με την Αίγυπτο, ύπεγράφη συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των Πανεπιστημίων Καΐρου και Τέλ – Αβίβ.

ΕΚΔΟΤΗΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΤΑΙ

Α μβέρσα: Ο Jean – Robert Debaut, πρώην μέλος του γαλλοφώνου τμήματος της Λεγεώνας των Ες – Ες Waloon, πού πολέμησε κατά τόν β' παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των Ναζί, καταδικάσθηκε στις Βρυξέλλες για τήν έκδοση, τό Μάιο του 1979, ένος φυλλάδιου του Leon Degrelle συνεργάτου των Ναζί, ο όποιος σήμερα ζει έξοριστος στην Ισπανία.

Το έντυπο, που τιτλοφορείται «Ανοικτή Επιστολή πρός τον Πάπα σχετικά με τό Αουσβίτς», βασίζεται στό νεο – ναζιστικό και νεο – φασιστικό έπιχείρημα ότι οι θάλαμοι αερίων στο Αουσβίτς και τά άλλα στρατόπεδα δέν ύπηρχαν ποτέ.

Συμφωνα με τή βελγική νομοθεσία, άτομο καταδικάζομενο για την έκδοση ή κυκλοφορία ύλικού πρώην συνεργάτου των Ναζί, ύποκειται σέ φυλάκιση άπο τένα μέχρι τρία χρόνια.

ΤΙΜΗΤΙΚΟ ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΣΤΟΝ ΚΑΘ. NICO GUNZBURG

Α μβέρσα: Ο παλαιόμαχος ήγέτης της Ισραηλιτικής Κοινότητος τής Αμβέρσας, όμοτιμος καθηγητής Nico Gunzburg, 98 έτών, και έπιτιμος πρόεδρος και ιδρυτής τής

Ο όμοτιμος καθηγητής Nico Gunzburg, 98 έτών, μεταφέρεται ύποβασταζόμενος στό Πανεπιστήμιο Ghent για τήν άπονομή τού μεταλλίου του.

τοπικής Έβραικής Φιλοπτώχου Όργανώσεως, τιμήθηκε μέ ένα ειδικό μετάλλιο από τό Πανεπιστήμιο Ghent, γιά τίς υπηρεσίες του πρός τό Πανεπιστήμιο. Στήν τελετή τής άπονομής παρευρέθησαν ο βασιλιάς Μπωντουέν και ο πρωθυπουργός κ. Wilfred Martens.

Ο καθηγητής Gunzburg, διάσημος έγκληματολόγος, διεδραμάτισε ήγειτο ρόλο στίς προσπάθειες τού Πανεπιστημίου για τήν άναγνωρίση τής φλαμανδικής γλώσσας σάν γλώσσας τού Πανεπιστημίου.

ΟΙ ΠΟΛΩΝΟΙ ΖΗΤΟΥΝ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Β αρ σ ο βια: Όμάδα Πολωνών διανοσούμενών κάλεσε τήν Κυβέρνηση νά μελετήσει τό «όδυνηρο ζήτημα» τού άντισμητιαμού και νά άποκαταστήσει τούς χιλιάδες Έβραιους πού έκτοπισθηκαν από τή δημόσια ζωή κατά τήν άντι - σιωνιστική (στήν πραγματικότητα άντι - έβραική) έκστρατεία στήν Πολωνία, τό 1968.

Περιθέστεροι από 9.000 Έβραιοι ύποκειται στή άπολύθηκαν από δημόσιες θέσεις και πολλοί από τούς 20.000 Έβραιους τής χώρας μετανάστευσαν.

Η έκκληση ύπογράφεται από 21 άτομα και έσταλη πρός δημοσίευση στό έκδότη τού έβδομαδιαίου όργανου τού πολωνικού κομμουνιστικού κόμματος, «Polityka».

Άναμεσα σέ αύτούς πού τήν ύπογράφουν είναι ο Wladyslaw Bartoszewski – συγγραφέας, η Maja Komorowska – ήθοποιός και οι Tadeusz Slawinski, και Jan Josef Lipski – ιστορικός.

Παρατηρητές θεωρούν ότι η έπιστολή έχει σχέση μέ τήν πρόσφατη άναδειξη στήν ήγεσία τού στρατηγού Mieczyslaw Moczar, τού άνηλεη ήποκινητή τής έκστρατείας τού 1968.

Ο στρατηγός Moczar, ένας βετεράνος άντισμητης, κατέπληξε πρόσφατα πολλούς Πολωνούς στήν σέ μία διμιλία του άναφερθηκε στούς διωγμούς των Έβραιων κατά τόν β' παγκόσμιο πόλεμο και τή συνεισφορά των Έβραιων στό πολωνικό πολιτισμό.

Το κείμενο της έπιστολής αναφέρει και τά ξένης: «Η χώρα αύτή κατέστη, με τη θέληση των κατακτητών, ένας μαζικός τάφος έκαπομυρίων Έβραιών πολιτών της Πολωνίας και άλλων χωρών. Διά τούτο τό άποκαλούμενον «έβραικό ζήτημα» δέν πρέπει νά θεωρηθεί σάν κάπι που άφορα τις λιγές χιλιάδες τών σημερινών πολωνο - εβραίων, άλλα θά πρέπει νά καταδικαστεί, όπουδηποτεί κι άν έμφανιζεται, σάν άντισημιτισμός. Οι λέξεις «Μάρτιος 1968» αποτελούν στίγμα γιά την Πολωνία διότι σημειώνουν την άπαρχη μιάς από υψηλά όργανωμένης άντισημιτικής έκστρατείας, που ποτέ, έπισημα δέν έχει άποκληθεί σαν τέτοια και ούτε έχει καταδικαστεί». Στη συνέχεια, ζητάται ή άποκατάσταση τών άδικημένων και καταληγεί ότι, «έξαιτιας της έπισημου σιγῆς για την έκστρατεία του 1968, δέν θά πρέπει νά θεωρείται ότι το «έβραικό ζήτημα» άνηκει στό παρελθόν, άλλα παραμένει, από ηθική άποψη, ένα ζωντανό πρόβλημα».

ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΣΦΕΡΟΥΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΣΕΙΣΜΟΠΑΘΩΝ

Ρ ω μ η: Μιά άντιπροσωπεία, από έκπροσώπους του Έβραικού Πρακτορείου Ιταλίας, την JOINT, τη HIAS και την ORT παρέδωσαν στόν Ιταλό υπουργό των Εσωτερικών μιά έπιταγή 100 έκ. ιταλικών λιρετών (περ. \$ 100.000) για την άνακούφιση των θυμάτων του πρόσφατου σεισμού που έπληξε την περιοχή νοτιώς της Νεαπόλεως.

Τό ποσόν αύτό συγκεντρώθηκε από συνεισφορές διαφόρων έβραικών όργανωσεων της Αμερικής και από ιδιώτες, για νά έκφρασει την είλικρινή άλληλεγγύη τών Έβραιών της Αμερικής και τού Ίσραηλ για τούς πληγέντες από τό σεισμό». Τά χρήματα θά χρησιμοποιηθούν γιά την έγκαθιδρυση ένδος από τά 30 προκατασκευασμένα κέντρα γιά παιδιά και ήλικιωμένους που προγραμματίζει ο Ιταλικός Έρυθρος Σταυρός, για την άνακούφιση των κατοίκων πληγειών περιοχών.

Τά μέλη της άντιπροσωπείας έδήλωσαν στόν Ιταλό υπουργό κ. Virginio Rognoni, ότι ο έβραικός λαός θυμάται τή γενναιόδωρη φιλοξενία τού ιταλικού λαού πρός τούς Έβραιους πρόσφυγες των ναζιστικών διωγμών.

ΑΥΞΗΜΕΝΗ ΑΛΙΓΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Β ούκο ο ρέ στι: Τά νούμερα γιά την 'Αλιγιά (μετανάστευση) από τη Ρουμανία πρός τό Ίσραηλ, πού δόθηκαν πρόσφατα στή δημοσιότητα από τόν άρχιραββίνο Δρ. Rosen, άποδεικνύουν ότι κατά τό 1980, 1084 Έβραιοι άνεχώρησαν από έκει, έναντι 988 τού 1979.

Ο ΜΕΝΓΚΕΛΕ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ

Β ι έ ν ν η: Σύμφωνα μέ τόν κ. Σιμών Βιζενταλ, έπικεφαλής τού έδω Έβραικού 'Αρχείου, δρ. Γιόσεφ Μένγκελε, δι γιατρός τού στρατοπέδου Αουσβίτς, που κατηγορείται γιά έγκληματα πολέμου, βρίσκεται στά πρόθυμα της αύτοκτονίας ή της παραδόσεως του στίς Δυτικογερμανικές άρχες. 'Ο κ. Βιζενταλ άνέφερε ότι πρόσφατα ή Βόνη άσκησε πίεση πρός τίς νοτιοαμερικανικές χώρες, όπου ο Μένγκελε άναζήτησε καταφύγιο μετά τό τέλος τού β' παγκοσμίου πολέμου.

Άφοτου οι άρχες της Παραγουάης άποστερησαν τόν Μένγκελε τής ίθαγενείας του, περιπλανᾶται άπο χώρα σέ χώρα. 'Ο ίδιος δέ έχει έπικηρυχθεί μέ μεγάλα χρηματικά ποσά. 'Ο κ. Βιζενταλ άνέφερε ότι ο Μένγκελε ύποφέρει άπο κυκλοφοριακά προβλήματα τού σίματος και ότι αισθά-

νεται κουρασμένος από τή συνεχή περιπλάνησή του.

Μετα την έκτελεση τού 'Άδόλφου 'Αιχμαν τό 1962, ο Μένγκελε κατέστη ό ύπ' άριθμον 1 καταζητούμενος έγκληματιας πολέμου. Γνωστός σάν ό «άγγελος τού θανάτου» για τά άνθρωπινα πειράματά του έπι τών θυμάτων τού 'Αουσβίτς, πολλά από τά όποια ήταν γυναικες, κατηγορείται για τή δολοφονία 400.000 Έβραιων.

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΠΡΟΤΙΜΑ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥΣ

Ι ερ ού σα λή μ: Κατά τόν κ. Douglas Hoyle, πού έκπροσωπησε τό Βρεταννικό έργατικό κόμμα στό πρόσφατο συνέδριο τού ισραηλινού έργατικού κόμματος, οι Αιγύπτιοι — ή άντιπροσωπεία τών όποιων συμπεριελάμβανε τόν κ. Mustapha Khalil, πρώην πρωθυπουργό, και τόν Δρ. Butros Ghali, υπουργό τών Έξωτερικών — πρασβλέπουν στήν έγκαθιδρυση στενών σχέσεων μέ μία ιαραηλινη κυβέρνηση προερχόμενη από τό έργατικό κόμμα, έφόσον κερδίσει τίς προσεχείς γενικές έκλογές. Προκάλεσε έντυπωση συνέχειας ό κ. Hoyle, ότι ούτε η Ελλάδο ούτε η Ιαπωνία εστείλαν άντιπροσωπους στό συνέδριο ένω, τουναγιτόν, τής γαλλικής άντιπροσωπείας ηγηθη ο κ. Francois Mitterrand, ο δοσιαλιστής πρέστης, ό όποιος ένδεχεται νά έκλεγει ώς ο έπόμενος πρόεδρος τής Γαλλίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΕΒΡΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΧΑΙΔΕΛΒΕΡΓΗ

Χ αι δε λβέργη: Τό πρώτο έβραικό πανεπιστήμιο στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας συμπλήρωσε ήδη ένα έτος ζωής. Τό μοναδικό αύτό πανεπιστήμιο βρισκεται στή Χαιδελβέργη. Ιδρυτής και ταυτόχρονα πρωτανής του είναι ο καθηγητής Λεον Φέλντμαν. Τό πανεπιστήμιο διαθέτει πράσ τό παρόν μόνο 36 φοιτητές, από τούς όποιους οι μισοί δέν είναι κάν ιουδαϊκού θρησκευμάτος. Ένα μεγάλο μέρος τών λιγοστών αυτών φοιτητών προέρχεται από τό έξωτερικό. Ο καθηγητής Φέλντμαν τόνισε τελευταία πόσον «εύπρόσδεκτοι» είναι οι σπουδαστές μη ιουδαϊκού θρησκευμάτος στό πανεπιστήμιο του.

Η βασική προσπάθεια τής έν λόγω άνωτάτης σχολής συνισταται στήν προετοιμασία τού μελλοντικού διδακτικού της προσωπικού. Τό πανεπιστήμιο συγκροτήθηκε μέ προσπάθειες τού Κεντρικού Συμβουλίου Ίσραηλιτών Γερμανίας, μέ σκοπό νά φροντίσει γιά την άναζωγόνηση τών ιουδαϊκών Κοινοτήων στήν Ομοσπονδιακή Γερμανία. Πολλοί λόγοι συνέβαλαν στήν ίδρυση τού πανεπιστήμιου ειδικά στή Χαιδελβέργη. 'Ένας άπο αύτούς είναι ο μεγάλη φήμη τής Χαιδελβέργης σάν πανεπιστημιουπόλεως άλλα και τό γεγονός ότι τό πανεπιστήμιο της είναι τό μόνο μεταξύ τών μεγάλων γερμανικών πανεπιστημιακών μονάδων, πού δέν διαθέτει ίνστιτού ιουδαϊκών σπουδών. Τό άνωτατο αύτό ιουδαϊκό έκπαιδευτικό ίδρυμα πού συνεστήθη πρίν άπο ένα χρόνο περίπου στήν πόλη αύτή, άποτελεί σημαντικό συμπλήρωμα γιά τό παραδοσιακό πανεπιστήμιο Ρούρεχτ — Κάρλ.

Ένας άλλος λόγος ώστσα πού άδηγησε στήν έπιλογή τής Χαιδελβέργης ήταν και η φιλελεύθερη παράδοση τής πόλεως πού, ώς ένα σημείο τουλάχιστον, κατάφερε νά έπιβιώσει κατά τή διάρκεια τής ναζιστικής διακυβερνήσεως. Σημειώτεον ότι στή Χαιδελβέργη σπουδάσαν πολλές και σημαντικές προσωπικότητες τού ιουδαϊκού κόσμου.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΚΗ ΕΚΡΗΞΙΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ, ΤΟ 1891

Σχετικά μέδημοσίευμά μας, στά «ΧΡΟΝΙΚΑ» (Δεκεμβρίου 1980) αναδημοσιεύσεως τού «Μνήμονος», στην «Εστία», ή κυρία ΕΥΤΥΧΙΑ ΣΙΛΑΜΠΕΡΜΑΝ (Αθήναι) διευκρινίζει τά παρακάτω:

«Στό τελευταίο τεύχος σας άναφερόσαστε σέ κάπι αρθρα πού έγραψε ό κας Μνήμυμα στήν Έστια καί τά δημόσια διάβασα. Έλειπε κάποια λεπτομέρεια ότι τό κοριτσάκι που βρέθηκε πίσω από ένα πορτόνι (έτσι λεγότανε στήν Κέρκυρα ή είσοδος κάθε πολυκατοικίας) σ' ένα σπακούλι, μισθύμηνη, παραμορφωμένη καί άγνωριστη ώπο τά καρφά πού τής είχανε βάλει σέ όλο της τό κεφάλι καί άλλού, ήτανε έβραιοπούλα τής οικογένειας Σάρντα. Η χωριατοπούλα βρέθηκε σώα σέ άλλο χωριό. Η ύδυτηκη μητέρα της πού την είχε στείλει στόν μπακάλη Σαββατόβραδο καί τήν έχασε, βγήκε μ' όλο τόν κινδυνού νά τήν φάχνει. Κι' όταν βρέθηκε τό πώμα, έπειμενε ότι ήτανε ή κορούλα της, οι χωρικοί λέγανε ότι ήτανε ή δίκη τους. Γιά νά τό μποδείσει ζήτησε τή μαρτυρία τής Γαλλικής Σχολής Καλογραΐων όπου ή μικρή είχε κεντησει τίς μάρκες τών ρούχων της, τίς όποιες ή δασκάλα της άνεγνωρισε. Αύτά δάκουσα όπό συγγενεῖς της, γνώρισα τη μητέρα της γριά, κι' έγώ παιδάκι. Κατάγομαι όπό τό Δελβίνο καί σπουδάσα στήν ίδια Σχολή έσπειρική. Η οικογένεια Σάρντα έμενε άπεναντι. Αύτα για την άκριβεια».

ΖΕΡΟΝΟΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Γραφεία: Σουρμελή 2

Αθήναι (109) - Τηλ. 88.39.952

- ★ Εκδότης: τό Κ.Ι.Σ. έκπροσωπούμενον υπό τού Προέδρου του κ. Ιωσήφ Λόβιγγερ, ο οποίος είναι καί υπεύθυνος συμφώνως τών νόμων (Σουρμελή 2 - Αθήναι).
- ★ Επιμέλεια έκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος τής Ενώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.
- ★ Υπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαούνη ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, Αθήναι.
- ★ Η αναδημοσίευσις κειμένων είναι ελευθέρα, μέ τήν προϋπόθεσι ότι θά αναφέρεται η πηγή: Περιοδικό «Χρονικά», Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου.

Άπο τή ζωή τών Κοινοτήτων

Έκδηλώσεις τού Συνδέσμου «Ελλάς - Ισραήλ»

Δύο έξαιρετικά ένδιαφέρουσες ταινίες, μέθέματα:

α) Άρχαιοιογικά εύρήματα στήν Ιερουσαλήμ,
β) Στά βήματα τού Μωϋσῆ: από τό Σινά ώς τό Τείχος τών Δακρύων προεβλήθησαν από τό Σύνδεσμο «Ελλάς - Ισραήλ» στήν Αθήνα καί τή Θεσσαλονίκη.

Οι ταινίες αύτές ύπαγονται στό πρόγραμμα τών πολιτιστικών άνταλλαγών μεταξύ Ελλάδος καί Ισραήλ.

Δωρεά τής Ισραηλιτικής Κοινότητος Λαρίσης

Χρηματικό ποσό ύπέρ τής φιλανθρώπου δραστηριότητος τού Μητροπολίτου Λαρίσης καί Πλαταμώνος κ. Σεραφείμ διέθεσε ή Ισραηλιτική Κοινότητος Λαρίσης.

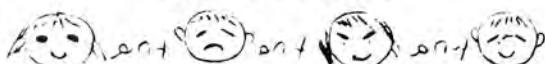
Έκδηλώσεις τού Πνευματικού Κέντρου τής Ισραηλιτικής Κοινότητος Αθηνῶν

Τό μήνα Φεβρουάριο έγινε σειρά όπό ένδιαφέρουσες έκδηλώσεις στό Πνευματικό Κέντρο τής Αθήνας (Σινά - Βησσαρίωνας 9).

★ Η έβραική νεολαία διοργάνωσε κουίζ (παιχνίδι γνώσεων) στίς 8 Φεβρουαρίου. Καμπαλά Σαμπάτ στίς 20 καί όποριάτικο χορό στίς 28 Φεβρουαρίου.

★ Στίς 18 Φεβρουαρίου μίλησε ό κ. Roni Ral, Ερπορικός Άκολουθος τής Ισραηλινής Πρεσβείας, μέθέμα: «Η οικονομία τού σύγχρονου Ισραήλ».

«ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΜΑΣ»

Μία ένδιαφέρουσα δουλειά παρουσιάζεται στό νέο φύλλο (No 2) τού περιοδικού «Διαβάστε μας» τού Ισραηλιτικού Δημοτικού Σχολείου τού Ψυχικού.

Τά παιδιά μέ πρωτότυπη σκέψη κι αύθορμητισμό έξετάζουν θέματα τής καθημερινής ζωής. Σάν δείγμα γραφής παρουσιάζουμε τήν άπαντηση τής Γκιούλι Σέλλου στήν έρευνα «Η συντροφιά τού πατέρα»:

Πολλά παιδιά δέν βλέπουν τόν πατέρα τους καθόλου. Και αύτό γιά πολλούς λόγους. 1ον Γυρίζει άργα τό βράδυ. 2ον Είναι κουρασμένος. 3ον Τρώει. 4ον Βλέπει λίγη τηλεόραση. 5ον Κοιμᾶται.

Βέβαια αύτό τό πράγμα δέν γίνεται σ' δλα τά σπίτια, άλλα σ' έκεινα πού ό πατέρας έχει πάρα πολλές ώρες άπασχόληση. Τά παιδιά πάνε νά τού μιλήσουν λίγο καί αύτός τά διώχνει. Αύτό γίνεται γιά τούς παραπάνω λόγους. Έγώ νομίζω πώς αύτά τά παιδιά θά μπορούσαν νά τού μιλήσουν κανένα Σαββατοκύριακο. Εύχομαι νά πετύχει αύτή ή συζήτηση μαζί του.

Η ΕΒΔΟΜΗ ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ Π.Ε.Σ.

Πεντακόσιοι άντιπρόσωποι και παρατηρητές από 50 και πλέον χώρες παρακολούθησαν τις έργασις της "Εβδομής Γενικής Διασκέψεως του Παγκοσμίου Έβραικου Συνεδρίου (Π.Ε.Σ.)", που συνήλθε στην Ιερουσαλήμ, από τις 18 - 22 Ιανουαρίου 1981. Από την Ελλάδα παρέστησαν ό πρόεδρος του ΚΙΣ κ. Ιωσήφ Λόβιγγερ και ό ραββίνος Ηλ. Σαμπεταϊ.

Πολλά και ποικίλα ήσαν τα θέματα που συζητήθηκαν και έχετάσθηκαν κατά τό πενθήμερο των έργασιών της Διασκέψεως. Ένδεικτικό τού εύρεος φάσματος των θεμάτων της Διασκέψεως είναι τά τρία και πλέον ψηφίσματα που έγκριθηκαν. Συνοψίζοντας τά ψηφίσματα και τίς άποφάσεις τού συνεδρίου θά λέγαμε ότι αύτά άφορούν τρία βασικά θέματα: α) Ισραήλ, β) Διασπορά, γ) Αντισημιτισμός.

Η Διάσκεψη τού ΠΕΣ έδωσε τήν εύκαιρια στόν άπανταχού Έβραισμό νά διατρανώσει τήν άμεριστη και άμετακινητή άλληλεγγύη του μέ τό Ισραήλ και νά έκφρασει τήν πεποίθησή του ότι τή συμφωνία είρηνης μέ την Αιγυπτο, που βασίζεται πάνω στίς άρχες των συμφωνιών τού Κάμπτ - Ντέβιντ. Θά άκολουθησουν και τά άλλα άραβικά κράτη, γιά τή δημιουργία μιᾶς νέας πραγματικότητας, σταθερότητας και προόδου γιά δόλκηρη τήν μέχρι σημέρα σκληρά δοκιμασμένη περιοχή τής Μέσης Ανατολής. Ταυτόχρονα διακήρυξε, γιά άλλη μία φορά, τούς άκατάλυτους ιστορικούς και θρησκευτικούς δεσμούς τού Ισραήλ και τού Έβραικού έθνους μέ τήν αιώνια και "Άγια Πόλη τής Ιερουσαλήμ, από τήν οποία θά άκουσθει, γιά όλη τήν άνθρωπότητα, τό μήνυμα τής ειρηνικής και τής άδελφικής συνυπάρχεως δλων τών λαών τής οικουμένης". Ή κυβέρνηση τού Ισραήλ και οι Άρχες τής πόλεως άπεδειχαν ότι η φυσική και άδιαφιλονίητη πρωτεύουσα τού Ισραήλ άποτελεί, ταυτόχρονα, έλεύθερο χώρο λατρείας γιά τούς πιστούς δλων τών θρησκευτικών κοινοτήτων, διαφυλάσσοντας και προστατεύοντας όλους τούς ιερούς χώρους λατρείας και

Μέ τήν εύκαιρια τής μεταβάσεώς του στό Ισραήλ ό πρόεδρος τού Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου κ. Ιωσήφ Λόβιγγερ κατέθεσε στέφανο στόν τάφο τού δοιδίμου Πατριάρχου Ιεροσολύμων Βενεδίκτου.

Κατά τήν κατάθεση στεφάνου στόν τάφο τού Πατριάρχου Βενεδίκτου παρέστησαν ό ράχιμανδριτης τού Πατριαρχείου κ. Δανιήλ και ό ραββίνος κ. Ηλ. Σαμπεταϊ

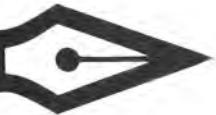
προσκυνήματος.

Έπαναβεβαιωνόντας τήν προσήλωσή της στούς σκοπούς και τίς άρχες τού ιδρυτικού Χάρτη τών "Ηνωμένων Έθνων" και τήν καταπολέμηση κάθε μορφής φυλετικών, θρησκευτικών και έθνικών διακρίσεων, όποιοδήποτε κι άν έκδηλωνονται, ή Διάσκεψη κατέκρινε και καυτηρίσαε τίς διαδοχικές άποφάσεις και διακηρύξεις τού "Οργανισμού αυτού κατά τού Σωματιδίου, τίς οποίες θεωρεῖ όχι μόνο σαν μιά διακωμάδωση τής άλθησης, άλλα και σάν χονδροειδέστατη υβρι κατά τής άξιοπρεπείας δλοκλήρου τού Έβραικού λαού, που δέν άποβλεπει παρά στή δυσφήμηση τών έθνικών του πόθων. Παρόμοιο φαινόμενο διαστρέβλωσης τής ιστορίας άποτελεί ή προσπάθεια όρισμένων κύκλων γιά την παραποτήση και τήν άμφισβήτηση τών γεγονότων τού "Ολοκαυτώματος. Οι δραστηριότητες αύτές συντείνουν πολὺ στή διάδοση τού (έμφυτου άκομη γιά πολλούς) Αντισημιτισμού και καλεί τίς Κυβερνήσεις, τά πολιτικά κόμματα, τίς δημοκρατικές οργανώσεις, τίς Έκκλησίες και τά μέσα μαζικής ένημερώσεως νά λάβουν διαστικά μέτρα κατά τού νεο - έμφανιζουντο και συνεχώς πολλαπλασιάζομενο αύτού κινδύνου.

Γιά τήν έξαλεψη πολλών "Αντισημιτικών προκαταλήψεων πολλά συνεισέφερε ό διάλογος που άρχισε από έτών μέ τήν Καθολική, τήν Προτεσταντική και άλλες Εκκλησίες. Ή Διάσκεψη προσβλέπει στήν περαιτέρω άναπτυξη τού διαλόγου μέ διετούς τίς Έκκλησίες γιά τό καλό δλοκλήρου τής άνθρωπότητας και καλεί τήν Έκτελεστική Έπιπροπή τού Π.Ε.Σ νά διερευνήσει τίς δυνατότητες ένος δημιουργικού Μουσουλμάνο - Ιουδαϊκού διαλόγου.

Ειδικώτερα γιά τή Διασπορά, τέλος, ή Διάσκεψη διακήρυξε και πάλι τήν πεποίθησή της γιά τήν άναγκαιότητα τής διευρύνσεως τής έβραικής παιδείας και τής γαλουχήσεως τής νεολαίας πάνω στίς άρχες τής ιστορικής και πολιτιστικής παραδόσεως τού Ιουδαϊσμού. Άποφασίζει δέ τή δημιουργία Τμήματος "Υποθέσεων Νεότητας, μέσω τού όποιου θά μελετήσει τούς τρόπους ύλοποιήσεως τού άνωτέρω σκοπού.

H.S.

ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Πολιτικά Θέματα: Σέ αρθρο του Θ. Βώκου με θέμα «Η συνεταιριστική μας μερίδα στήν ΕΟΚ» γράφει μεταξύ άλλων: «Έν συναφεία μέ τήν παραπάνω ύπογράμμιση τῆς ἀνάγκης νά συνεργαζόμεθα γιά τήν προώθηση τῆς «ύποθέσεως 'Ελλάς» μέ σιαδήποτε κίνηση πού μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσει. Θά ήθελα νά χαρακτηρίσω ώς ἀπαραίτητη καὶ τή συνεργασία μας μέ τούς ἑβραϊκούς κύκλους τῆς Εύρωπης καὶ διού τοῦ κόσμου. Οι ἑβραῖοι, ἐκτός ἀπό τή συνέπεια τῆς ἀπωθήσεως τους στό κοινωνικό περιθώριο ἀπό τούς ἔκαστοτε ισχυρούς τῆς γῆς, τῆς οἰκονομικῆς τους διείσδυσης στούς χώρους πού ζούσαν καὶ πού ζούν, ἔχουν νά ἐπιδείξουν καὶ πνευματική ἐπίδραση σέ όλες τίς ἐποχές. Καὶ σήμερα ἀκόμη, ἔχοντες διανοητές εἶναι ἑβραῖοι. Θεωρῶ, λοιπόν, καὶ σήμερα, ώς ιστορική ἀνάγκη τή στενή συνεργασία τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου, ίκανων νά συμβάλλουν καὶ τώρα, ὥπως στό παρελθόν, στή θεμελίωση ἐνός ἀνθρωπιστικοῦ πολιτισμοῦ μέσα στήν ἐνωμένη Εύρωπη. Ἀρνητική θέση στήν ἀντίληψη ὅτι ἡ διαμόρφωση τοῦ εύρωπαικοῦ (δυτικοῦ) πολιτισμοῦ εἶναι ἐπίτευγμα συνεργασίας τοῦ ἑλληνισμοῦ μέ τόν ἑβραϊσμό (τοῦ δεύτερου καὶ μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστιανισμοῦ) θά ἦταν ἔχω από τά πράγματα». (30 — 1 — 1980).

Ελληνικός Βορρᾶς: Σέ αρθρο του Ν.Ι. Μέρτζου μέ τίτλο «Μισθωμένη κουλτούρα καὶ ἐθελούσιος ἀφελληνισμός χαλκεύουν τήν ύποτέλεια», γράφει καὶ τά ἔξης: «Στούς τωρινούς καιρούς μας ἡ «παγκόσμια δινη πού ἀπειλεῖ νά μᾶς καταπῆ» ἔχει καὶ μάν ἀλλην διάσταση, τήν δόπια ούδεποτε στήν ιστορία του ἀντιμετώπισε ὁ ἑλληνισμός. Είναι ὁ ἐθελούσιος ἀφελληνισμός — ἀπό τούς ίδιους τούς "Ἐλληνες". Ο ἑβραϊσμός, παρ' ὅλο πού διατρέχει θεατρόν κίνδυνο στήν Παλαιστίνη, δέν ἀντιμετωπίζει παρόμοια ἀπειλή. Ἀντίθετα, ἐπειδή ἀκριβῶς ἀπειλεῖται μέ ἀφανισμό ἀπό τίς ἔχθρικές του δυνάμεις, ἔχει ἀπόδυθη μέ θαυμαστό τρόπο στήν κατάκτηση καὶ ἀναζωγόνηση τῆς ἔθνικῆς του κληρονυμίας. Δέν είχαν γλώσσα οἱ ἑβραῖοι ἐπί αἰώνες. Μιλούσαν όλες τίς γλώσσες τοῦ κόσμου, ἀλλά ὅχι τήν ἑβραική. Αὐτή πού θεωρούσαν πιά δική τους γλώσσα, ὥπως κι ὅλος ὁ κόσμος, ἦταν είτε ισπανική μέ δικές τους καταβολές γιά τούς νότιους είτε «γίντις», ἔνα γερμανικό ἀνακάτωμα, γιά τους βόρειους. Καὶ μυριάδες ἄλλοι δέν μιλούσαν ούτε αύτά τά «ἑβραικά». Είχαν χάσει τήν ἑβραική ἀπό τόν καιρό ἥδη τῶν Πτολεμαίων, οἱ ὅποιοι καὶ τούς μετέφρασαν ἀπό τά ἑβραικά στά ἑλληνικά τήν Παλαιά Διαθήκη — γιά νά τήν ἐννοούν οἱ ἑβραῖοι. "Οταν βρέθηκαν ἐμπρός στό μεγίστο τῶν κινδύνων κυκλωμένοι στό Ίσραήλ ξέθαψαν ἀπό τά πανάρχαια ιερά κείμενά τους τήν ἑβραική μέ τά περίπλοκα γράμματα καὶ τήν ἐμαθαν. Τήν ἐμαθαν ΟΛΟΙ. Τόσο οι κάτοικοι τοῦ Ίσραήλ ὅσο καὶ ἔκεινοι τῆς Διασπορᾶς. Διότι γνωρίζουν καλά ὅτι ἡ καλύτερη ἔθνική ἀμυνα εἶναι ἡ ἔθνική αὐτογνωσία». (1 — 2 — 1980).

Αντί: Δημοσιεύει ἐπιστολές τοῦ ραββίνου 'Ηλ. Σαμπετάϊ γιά «Τό ἑβραϊκό Πρόβλημα» ἀπαντητική σέ ἀναγνώστη τοῦ περιοδικοῦ. Στό ίδιο φύλλο ὁ κ.Γ. Μαγιρπλῆς υποστριζει, μεταξύ άλλων: «Δέν ξέρει ὅτι οι κατατρέγμενοι καὶ συμπαθεῖς 'Ἑβραῖοι τοῦ 1940 — 44 δέν ἔχουν καμία ἀπολύτως σχέση μέ τούς σημερινούς ἀδιστάκτους φονιάδες ἥ ἀκροδεξιούς, πού προκλητικά γράφουν στά παλιά τους παπούτσια όλες τίς ὄμόφωνες καταδικαστικές ἀποφάσεις τοῦ ΟΗΕ; Δέν ἔχουν κάνει ἐπίθεση καὶ δέν κατάλαβαν μιά ξένη εἰρηνική χώρα μέ τή δικαιολογία ὅτι ἔκει κατοικούσαν πρό 2.000 ἔτῶν οι «πρόγονοι τους»» (16 — 1 — 1981).

Κατά τόν ἔξοντωτικό διαγμόν τῶν 'Ἑβραιών ἀπό τούς ναζιστάς ὁ ἀνθρωπισμός ἀντέδρασε μέ ἔξαρση καὶ αὐτοθυσίαν, σέ πολλές χώρες τῆς Εύρωπης. Στήν 'Ελλάδα ὑπάρχουν παραδείγματα πού, εὐλόγως, προκαλούν θαυμασμό. Διαβάζουμε, τώρα, τήν ἀκόλουθη συγκινητική περίπτωση, στήν Πολωνία. 'Η κυρία Εύγενια Ρενότ, πού, κατά τήν κατοχήν, ἦταν μοναχή, είχε κρύψει στό μοναστήρι τῆς πόλεως Πσέμνολ 13 παιδιά 'Ισραηλιτῶν. 'Ηδη ἡ ηρωική Πολωνίδα μετέβη στό Ραμάτ - Γκάν τοῦ Ίσραηλ καὶ μέ ἔκκλησή της, πού δημοσιεύτηκε στής ἐφημερίδες, ἀνεξήτησε τά παιδιά, πού είχε σώσει. Ἀπό τά 13 ἐμφανίστηκαν ὅκτω. 'Η συνάντησή τους ἦταν συγκλονιστική. Γενική συγκίνηση: Σημειώτεον ὅτι τά «παιδιά τῆς κ. Ρενότ εἶναι ἡλικίας μεταξύ 40 καὶ 50 ἔτῶν. Καλόν εἶναι νά μή λησμονούνται αύτές οι γενναῖες προσφορές. Εἰς τήν ὄντων φωτογραφίαν ἡ κ. Ρενότ, μέ μερικά ἀπό τά «παιδιά» πού έσωσε. («Ἐμπρός», 30 — 1 — 1980).

ΣΤΟ «ΤΕΙΧΟΣ ΤΩΝ ΔΑΚΡΥΩΝ»

Ο Ρώσος, Έβραιος τό θρήσκευμα, Γιοσέφ Μεντέλεβιτς, ό όποιος παρέμεινε έπι 11 χρόνια σέ στρατόπεδο καταναγκαστικής έργασίας στά Ούράλια μέ τήν κατηγορία τῆς άντι αθεστωτικής δράσεως, άφεθηκε έλευθερος καί ηδη έφθασε σάν μετανάστης στό Ισραήλ. Στή φωτογραφία ό κ. Μεντέλεβιτς προσεύχεται στό «Τείχος τῶν δακρύων» τῆς Ιερουσαλήμ.

ΘΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΘΕΙ ΠΛΗΡΕΣ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΝ. ΦΡΑΝΚ Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΕΙΧΕ ΑΦΑΙΡΕΣΕΙ ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Τό ολλανδικό Ιστορικό - Πολεμικό Ίνστιτούτο, έκδιει, γιά πρώτη φορά στήν πλήρη του μορφή, τό ημερολόγιο τῆς Άννας Φράνκ, στό όποιο περιγράφεται ή άγωνία τής μικρής Έβραιοπούλας καί σι προσπάθειες τῆς οίκογένειάς της γιά να ξεφύγουν άπό τους Ναζί στήν κατεχόμενη Ολλανδία.

Ο διευθυντής του Ίνστιτούτου, Χάρρυ Πααπε, δήλωσε ότι στήν έκδοση, πού άναμένεται νά κυκλοφορήσει τό 1982, περιλαμβάνονται ή πρώτη καί ή δεύτερη μορφή τού ημερολογίου, μαζί μέ τή μορφή πού είχε θελήσει νά δημοσιευθεί ό πατέρας τῆς Άννας, Όττο, που πέθανε πέρυσι, σέ ηλικία 91 έτών.

Στό βίβλιο θά περιλαμβάνονται, έπισης, αποσπάσματα τού ημερολογίου, πού είχε «κόψει» ο Όττο Φράνκ, τά όποια άναφέρονται στίς διαφωνίες τής μικρής Άννας μέ τή μητέρα της, καθώς καί σέ λεπτομέρειες τῆς σεξουαλικής της άναπτυξεως.

Τό ημερολόγιο, πού δημοσιεύθηκε γιά πρώτη φορά τό 1947 καί άπό τότε μεταφράσθηκε σέ 46 διαφορετικές γλώσσες, περιγράφει τή διχρονή άγωνία τῆς δύταμελούς οίκογένειας Φράνκ μέχρι τήν ήμέρα τῆς προδοσίας τους, στίς 4 Αύγουστου 1944 καί τής συλλήψεώς τους άπό τούς Γερμανούς.

Η Άννα Φράνκ στάλθηκε άρχικά στό στρατόπεδο συγκεντρώσεως τού Ασουσβίτς καί μετά πού Μπέλσεν, όπου πέθανε τό Μάρτιο τού 1945 λιγό πριν άπό τήν 16η έπετειο τῶν γενεθλίων της καί δύο μόλις μήνες πριν άπό τήν άπελευθέρωση τῆς Ολλανδίας άπό τούς συμμάχους. Στή φωτογραφία: οι πρώτες σελίδες τού ημερολογίου, μέ τή φωτογραφία τής 14χρονης, τότε, Άννας.

ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Μεσομβρινή: Σειρά άρθρων τού κ. Άλ. Βέλιου, ό όποιος έπεσκέφθη τό Ισραήλ, κατόπιν προσκλήσεως τής κυβερνήσεώς του, καί περιόδευσε «έλευθερα έπι ίστοριας στήν χώρα - καρδιά τού Μεσανατολικού προβλήματος. (17 - 19 /2 /1981).

ΜΝΗΜΕΙΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ

«Η έφημερίδα «ΝΕΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑ» δημοσιεύει τά παρακάτω, στό φύλλο τῆς 7 - 2 - 1981:

«Η πόλις έχει χρέος νά τιμήση τήν μνήμη 1.000 συμπολιτών μας Έβραιών πού έζωλόθρευσαν οι Ναζί τόν Μάρτιον τού 1944. Τά άθωα αύτά θύματα τῆς χιτλερικής θηριωδίας ύ-

πήρξαν Καστοριανοί φιλήσυχοι κι' ή περιουσία τους έμεινεν έδω, περιελθούσα στά χέρια πολλών άλλων, συμπολιτών μας καί μή, πού ώφελήθηκαν άρκετά.

«Ένα άπέριττο μνημείο - κενοτάφιο δέν θά ήταν χαρακτηριστικό τού πολιτισμού καί τῶν άνθρωποι ποιητών μας αισθημάτων;».

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)